

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Дејства уговора о доживотном издржавању у праву
Републике Србије**

(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Новак Крстић

Студент:

Исидора Миленковић
Број индекса: М006/2024-О

Ниш, 2026. година

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ КАО ПРАВНИ ИНСТИТУТ.....	4
1. Појам, правна природа и карактеристике уговора о доживотном издржавању	4
2. Субјекти уговора о доживотном издржавању	7
II ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ИЗМЕЂУ УГОВОРНИХ СТРАНА.....	9
1. Пренос својине и тренутак стицања права	9
2. Извршење уговора	10
3. Промењене околности и њихов утицај на уговор.....	12
4. Заштита даваоца издржавања	15
5. Заштита примаоца издржавања	17
6. Правне последице престанка уговора услед раскида или неважности уговора	21
7. Правне последице претходне смрти даваоца издржавања.....	24
III ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА НАСЛЕДНИЦИМА ПРИМАОЦА ИЗДРЖАВАЊА	28
1. Излучење предмета уговорне обавезе примаоца издржавања из његове заоставштине .	29
2. Положај законских и нужних наследника примаоца издржавања	30
3. Заштита наследника примаоца издржавања код уговора о доживотном издржавању	32
IV ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА ПОВЕРИОЦИМА ПРИМАОЦА ИЗДРЖАВАЊА	36
1. Правни положај поверилаца примаоца издржавања	36
2. Паулијанска тужба (actio Pauliana) као средство заштите поверилаца примаоца издржавања	38
2.1. Значај времена настанка потраживања за правни положај поверилаца примаоца издржавања	41
2.2. Савесност даваоца издржавања као услов заштите поверилаца примаоца издржавања	43
3. Разлике између правног положаја наследника и поверилаца примаоца издржавања.....	44
V ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА БЕНЕФИЦИЈАРУ ...	46
1. Појам бенефицијара	46
2. Правни положај бенефицијара.....	47

3. Правна заштита бенефицијара	49
VI ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА КАСНИЈИМ СТИЦАОЦИМА ПРАВА СВОЈИНЕ НА НЕПОКРЕТНОСТИ КОЈА ЈЕ ПРЕДМЕТ УГОВОРНОГ РАСПОЛАГАЊА	53
1. Сукоб више уговора о доживотном издржавању	54
2. Сукоб уговора о доживотном издржавању са каснијим уговором о продаји и поклону	57
3. Сукоб уговора о доживотном издржавању и завештања	58
4. Положај даваоца издржавања који није стекао уговорену непокретност	59
VII РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СУДСКЕ ПРАКСЕ НА ПОДРУЧЈУ АПЕЛАЦИОНОГ СУДА У НИШУ	60
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	67
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	71
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	72
САЖЕТАК	74
SUMMARY	76
БИОГРАФИЈА	78

УВОД

Уговор о доживотном издржавању представља један од правних института чији се значај не исцрпљује у класичном односу размене имовинских престација. Њиме се давалац издржавања обавезује да примаоца издржава, да се о њему стара до краја његовог живота и да га након смрти сахрани, док се прималац обавезује да се после његове смрти на даваоца пренесе својина на тачно одређеним стварима или нека друга права која постоје у тренутку закључења уговора.¹ Иако је по својој правној природи облигациони уговор, због значајних последица које производи у наследноправној сфери традиционално је уређен прописима наследног права.²

У домаћем праву уговор о доживотном издржавању први пут је законски уређен савезним Законом о наслеђивању из 1955. године, а потом Законом о наслеђивању СР Србије из 1974. године.³ Важећи Закон о наслеђивању из 1995. године овај правни посао уређује у оквиру одредаба о уговорима у наследном праву, при чему су његов појам, форма, дејства и поједини разлози престанка регулисани подробније него у ранијим прописима. Такав нормативни положај уговора одражава његову сложену природу: он настаје *inter vivos* и производи облигациона дејства већ од закључења, док се једно од његових најважнијих имовинскоправних дејстава – стицање права даваоца на предмету уговора, везује за смрт примаоца издржавања.

Практични значај овог уговора произлази, пре свега, из његове функције. Примаоцу омогућава да обезбеди издржавање, негу, помоћ и старање до краја живота, док давалац, као противвредност за преузете и извршене обавезе, стиче својину на уговором одређеним стварима и правима. При томе, издржавање се не своди само на материјална давања. Његова садржина може обухватити обезбеђивање становања, исхрану, лечење, негу у болести и старости, помоћ у свакодневном животу и друге облике личног ангажовања. Због трајности односа, личног поверења међу уговорницима и неизвесности у погледу трајања и укупне вредности узајамних престација, уговор о доживотном издржавању у пракси отвара бројна правна питања.

Дејства овог уговора, међутим, нису ограничена на примаоца и даваоца издржавања. Пуноважно закључен уговор непосредно се одражава на састав заоставштине примаоца, а

¹ Чл. 194 ст. 1 и 2 Закона о наслеђивању, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УС и 6/2015.

² Н. Стојановић, *Наследно право*, Ниш, 2022, стр. 386–387.

³ Видети: чл. 122–127 Закона о наслеђивању ФНР Југославије из 1955. године, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 20/55 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 42/1965 и 47/1965; чл. 117–122 Закона о наслеђивању СР Србије из 1974. године, *Службени гласник СРС*, бр. 52/74, 1/80 и 25/82.

тиме и на правни положај његових законских и нужних наследника.⁴ Он може бити од значаја и за повериоце примаоца, нарочито када располагање имовином отежава или онемогућава њихово намирење. Уговор може бити закључен у корист трећег лица, које, иако није уговорна страна, стиче непосредно право на уговорено издржавање. Поред тога, будући да прималац до своје смрти остаје носилац права својине на имовини која је предмет законом уређеног уговора, у пракси су могуће и ситуације у којима истом имовином накнадно располаже у корист другог лица, што отвара питање односа између права даваоца издржавања и права каснијег стикаоца.

Таква ширина правних последица представља полазиште овог мастер рада, чији предмет јесу дејства уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије. Након основних напомена о уговору о доживотном издржавању као правном институту, у раду се разматра однос који настаје између самих уговорних страна: тренутак стицања права, извршење преузетих обавеза, утицај промењених околности, правна заштита примаоца и даваоца, као и последице престанка уговора. Тек правилним разумевањем унутрашњег уговорног односа могуће је утврдити на који начин уговор делује према лицима која у његовом закључењу нису учествовала.

У том контексту, нарочито се отвара питање граница аутономије воље примаоца издржавања. Као власник, он је начелно слободан да располаже својом имовином и чињеница да ће одређено располагање умањити будућу заоставштину сама по себи не значи да је правни посао недопуштен. С друге стране, уговорна слобода не може представљати средство за прикривање другог правног посла, изигравање поверилаца или повреду права која правни поредак посебно штити. Због тога једно од централних питања рада представља утврђивање границе између пуноважног вршења права располагања и случајева у којима постоји основ за оспоравање пуноважности уговора, његов раскид, побијање располагања примаоца издржавања од стране његових поверилаца или примену других механизма правне заштите.

Циљ рада је да се систематски сагледају правна дејства овог уговора и утврди да ли важећа законска правила и критеријуми развијени у судској пракси омогућавају одговарајућу заштиту свих учесника чији је правни положај њиме погођен. При томе се полази од тога да правни положај наследника, поверилаца, бенефицијара и каснијих стикалаца није идентичан. Њихова права су различите природе и заснивају се на различитим правним основима, па се ни средства њихове заштите не могу механички изједначавати. Наследноправно очекивање није исто што и потраживање повериоца, непосредно право бенефицијара није исто што и

⁴ Чл. 195 ст. 2 Закона о наслеђивању.

интерес наследника, док се положај каснијег стицаоца додатно процењује у светлу стварноправних правила, уписа у јавне књиге и савесности учесника у правном промету.

У истраживању су коришћени нормативни, догматски и аналитички методи. Анализиране су одредбе Закона о наслеђивању, Закона о облигационим односима и других прописа од значаја за поједина питања, као и релевантна домаћа правна литература. Посебна пажња посвећена је судској пракси, будући да су управо у поступцима поводом уговора о доживотном издржавању развијени бројни критеријуми који конкретизују опште и недовољно одређене законске норме.

Нормативна и теоријска анализа допуњена је емпиријским истраживањем судске праксе на подручју Апелационог суда у Нишу. Истраживање обухвата период од 1. јануара 2020. до 31. децембра 2025. године, а засновано је на подацима прибављеним од Апелационог суда у Нишу и основних судова са подручја његове надлежности путем захтева за приступ информацијама од јавног значаја. Његов циљ био је испитивање броја и структуре спорова поводом уговора о доживотном издржавању, нарочито поступака ради раскида и оспоравања његове пуноважности, као и појединих начина њиховог окончања.

Структуру рада, поред увода и закључка, чини седам целина. У првој су изложене основне напомене о појму, правној природи и карактеристикама уговора о доживотном издржавању, као и субјектима уговорног односа. Друга целина посвећена је дејствима између уговорних страна, од стицања права и извршења уговора до заштите уговорника и последица његовог престанка. У трећој се анализира положај наследника примаоца издржавања, док је четврта посвећена његовим повериоцима и паулијанској тужби као средству њихове заштите. Пета целина односи се на бенефицијара, његово непосредно право и правну заштиту, а шеста на касније стицаоце права својине и сукоб који може настати између њих и даваоца издржавања. У седмој, последњој целини, изложени су резултати спроведеног емпиријског истраживања судске праксе.

I УГОВОР О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ КАО ПРАВНИ ИНСТИТУТ

1. Појам, правна природа и карактеристике уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању је облигациони уговор *inter vivos*, али његова правна дејства истовремено задиру у област стварног и наследног права.⁵ При томе, у делу који се односи на обавезу даваоца издржавања уговор представља правни посао *inter vivos*, док у погледу обавезе примаоца издржавања има обележја правног посла *mortis causa*, будући да је њена реализација одложена до смрти примаоца издржавања.⁶ Повезаност различитих грана грађанског права одређује његову правну природу и место у правном систему.⁷ Његово законско уређење у оквиру наследног права последица је, пре свега, дејстава која наступају поводом смрти примаоца издржавања.⁸

Појмовно одређење уговора о доживотном издржавању мењало се упоредо са развојем његовог законског уређења. Уговор је први пут у домаћем законодавству изричито регулисан савезним Законом о наслеђивању из 1955. године. Законодавац је пошао од негативног одређења овог правног посла, прописујући да се уговор којим се један уговорник обавезује да доживотно издржава другог уговорника или треће лице, а други изјављује да му оставља сву своју имовину или њен део у наследство, не сматра уговором о наслеђивању. Такав правни посао закон је одредио као уговор о отуђењу уз накнаду свих непокретности или њиховог дела које су примаоцу издржавања припадале у време закључења уговора, при чему је њихова предаја даваоцу издржавања била одложена до смрти примаоца. Исто појмовно одређење задржано је и у Закону о наслеђивању из 1974. године.⁹

Важећи Закон о наслеђивању из 1995. године напустио је овакво одређење и уговор о доживотном издржавању дефинисао прецизније: „Уговором о доживотном издржавању обавезује се прималац издржавања да се после његове смрти на даваоца издржавања пренесе својина на тачно одређеним стварима или нека друга права, док се давалац издржавања обавезује да га, као накнаду за то, издржава и да се брине о њему до краја његовог живота, као и да га после смрти сахрани“.¹⁰ За разлику од ранијих решења, важећи закон, дакле,

⁵ Д. Ђурђевић, Нормативно уобличавање уговора о доживотном издржавању у Скици за законик о облигацијама и уговорима и Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, *Анали Правног факултета у Београду*, Посебан број у част професора Михаила Константиновића, 2022, стр. 290.

⁶ Н. Стојановић, *Наследно право*, стр. 394–395.

⁷ Д. Новаковић, Уговор о доживотном издржавању, *Годишњи зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици*, Косовска Митровица, 2013, стр. 23.

⁸ В. Ђорђевић, *Наследно право*, Ниш, 1997, стр. 385.

⁹ Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, у: *Мобилна правна клиника: од институције ка жртви* (прир. М. Костић, Д. Димовски, И. Илић), Ниш, 2014, стр. 190–191.

¹⁰ Чл. 194 Закона о наслеђивању.

непосредно одређује узајамне обавезе уговорних страна и предмет располагања везује за тачно одређене ствари или права, чиме је појам уговора прецизније разграничен од наследноправних располагања.

Основна сврха овог уговора огледа се у обезбеђивању материјалне сигурности, неге, бриге и помоћи примаоцу издржавања до краја живота, уз истовремено уређење судбине одређених имовинских права након његове смрти. Значај овог института превазилази оквири класичног имовинског располагања и има изражену социјалну функцију.

Уговор о доживотном издржавању је двострано обавезујући и теретан правни посао. Давалац издржавања обавезује се да примаоцу издржавања обезбеди издржавање, негу и старање до краја живота, док се прималац издржавања обавезује да се након његове смрти на даваоца пренесе право својине на тачно одређеним стварима или друго имовинско право. Из наведеног произлази да код овог уговора постоји узајамност давања, односно правна и економска противчинидба обе уговорне стране. Због постојања такве противчинидбе уговор о доживотном издржавању не може се посматрати као добротини правни посао, већ као теретан уговор код кога обе стране остварују одређену корист.

Битно обележје уговора о доживотном издржавању јесте и његов трајни карактер. За разлику од уговора код којих се обавезе извршавају једнократним актом, код овог уговора извршење обавеза одвија се континуирано током читавог трајања уговорног односа. Давалац издржавања је дужан да током живота примаоцу издржавања пружа различите облике материјалне и нематеријалне подршке, док се обавеза примаоца издржавања реализује тек након његове смрти, када долази до преноса права на предмету уговора. За разлику од именованог уговора о доживотном издржавању, у судској пракси допушта се и закључење тзв. неправог уговора о доживотном издржавању, код кога се имовинска права са примаоца на даваоца издржавања преносе још за живота примаоца.¹¹ Због континуираног испуњавања преузетих обавеза, како именовани тако и неправи уговор о доживотном издржавању у теорији се сврставају у уговоре са трајним извршењем чинидаба.¹²

Једна од најзначајнијих карактеристика овог уговора јесте његов алеаторни карактер. Неизвесност као суштински елемент уговора огледа се у чињеници да у тренутку његовог закључења није могуће предвидети ни трајање живота примаоца издржавања, нити обим и вредност будућих обавеза које ће давалац издржавања бити дужан да испуњава, односно није могуће са сигурношћу утврдити да ли ће вредност давања једне стране бити већа од

¹¹ Овај облик уговора остао је ван законске регулативе, али је његова пуноважност прихваћена у јудикатури са позивањем на начело аутономије воље уговорних страна јер такав правни посао није законом забрањен. Детаљније: Н. Крстић, Има ли места тзв. неправом уговору о доживотном издржавању у будућој кодификацији грађанског права?, *Правни живот*, бр. 10/2013, стр. 594–596.

¹² М. Почуча, *Уговор о доживотном издржавању*, Нови Сад, 2011, стр. 24–25.

вредности давања друге стране. Ризик који обе стране прихватају приликом закључења уговора представља једно од његових најважнијих обележја и разлог због кога се овај уговор у теорији сврстава у алеаторне правне послове. Ипак, у правној теорији не постоји потпуна сагласност у погледу питања да ли је за постојање алеаторности неопходно да неизвесност постоји код обе уговорне стране или је довољно да она постоји само код једне од њих. Преовлађујући став полази од тога да је неизвесност неопходна за обе стране, јер ниједна од њих у тренутку закључења уговора не може поуздано предвидети обим и вредност узајамних давања.¹³

Значај елемента алеаторности нарочито долази до изражаја у судској пракси. Наиме, сама чињеница да је прималац издржавања боловао од тешке болести и да је давалац издржавања био упознат са њеним постојањем не значи да је уговор изгубио алеаторни карактер. Одлучујуће је да ли је у тренутку закључења уговора постојала извесност у погледу наступања блиске смрти примаоца издржавања.¹⁴ Насупрот томе, уколико је у тренутку закључења уговора смрт примаоца издржавања била непосредно извесна и позната даваоцу издржавања, уговор губи своје алеаторно обележје.¹⁵ Постојање алеаторности стога се не може ценити искључиво према дужини периода између закључења уговора и смрти примаоца издржавања, већ према свим околностима конкретног случаја.

Уговор о доживотном издржавању је и строго формалан правни посао. Законодавац прописује обавезну форму јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе, при чему је јавни бележник дужан да уговарачима прочита уговор, упозори их на правне последице његовог закључења, а нарочито на чињеницу да имовина која је предмет уговора неће ући у заоставштину примаоца издржавања и да се из ње не могу намирити нужни наследници, о чему ставља напомену у солемнизационој клаузули.¹⁶ На тај начин законодавац настоји да обезбеди већу правну сигурност и спречи евентуалне злоупотребе код овог института.¹⁷

Строга, свечана форма представља један од најважнијих механизма превенције злоупотреба и јачања правне сигурности у примени овог института. Значај форме долази до изражаја ако се има у виду да уговор о доживотном издржавању често постаје предмет спорова између наследника примаоца издржавања и даваоца издржавања и других

¹³ Н. Суботић-Константиновић, *Уговор о доживотном издржавању*, Београд, 1968, стр. 159–162.

¹⁴ Видети: Пресуда Врховног суда Републике Хрватске, Rev. 207/2000 од 6. 6. 2000. године (извор: *Избор одлука*, бр. 2/2000, објављено 30. 12. 2000. године): „Околност да је даватељу издржавања у време закључења уговора била позната тешка болест примаоца издржавања и да је она умрла кратко време након тога, сама по себи не указује на ништавост уговора ако је било неизвесно колико ће дуго прималац издржавања живети.“

¹⁵ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Rev. 4590/2020 од 12. 8. 2021. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-45902020-313131-уговор-о-доживотном-издржавању-31244-рушљиви-уговори>). Приступ: 2. 9. 2026. године).

¹⁶ Чл. 195 Закона о наслеђивању.

¹⁷ С. Шовић, Злоупотреба права код уговора о доживотном издржавању, *Билтен Врховног суда Србије*, бр. 2/1999, стр. 178.

заинтересованих лица. Због тога је законодавац прописивањем строге форме настојао да обезбеди већу извесност у погледу стварне воље уговорних страна и правних последица које из овог уговора произлазе, у чему се огледа заштитна и упозоравајућа функција форме. Непоштовање законом прописане форме доводи до ништавости уговора.

Уговор о доживотном издржавању је уговор *intuitu personae*, будући да се закључује с обзиром на лична својства уговорника и однос поверења који постоји између њих. Лични карактер нарочито долази до изражаја у погледу даваоца издржавања, јер за примаоца није без значаја ко ће му пружати негу, помоћ и старање и обављати друге радње које непосредно задиру у његов свакодневни живот, посебно у старости и болести. Ова карактеристика испољава се и на страни примаоца издржавања, чија се потраживања из уговора, управо због њихове личне природе, не могу пренети на друго лице.¹⁸

Специфичност правне природе уговора о доживотном издржавању огледа се и у чињеници да његова дејства не остају ограничена искључиво на уговорне стране. Последице овог уговора често се непосредно одражавају на правни положај наследника, поверилаца и каснијих стизалаца права, што отвара питање граница слободе располагања имовином и потребе заштите трећих лица. Тражење равнотеже између ових интереса представља једно од најзначајнијих питања у теорији и пракси и полазиште је за даља разматрања у овом раду.

2. Субјекти уговора о доживотном издржавању

Уговор о доживотном издржавању заснива се на сагласности воља примаоца и даваоца издржавања. Прималац издржавања може бити свако физичко лице које поседује пословну способност неопходну за пуноважно закључење уговора и располагање имовином која чини предмет тог уговора. Уколико је прималац делимично или потпуно лишен пословне способности, уговор у његово име може закључити старалац, уз одобрење органа старатељства.¹⁹ Закључење уговора о доживотном издржавању није законом ограничено на лица одређеног животног доба или здравственог стања. Приликом закључења уговора од значаја је да прималац има пословну способност потребну за предузимање овог правног посла.

Уговор о доживотном издржавању може се закључити и преко пуномоћника. У том случају, пуномоћник предузима правну радњу у име и за рачун заступаног лица, али тиме не стиче својство уговорне стране. Иако се сам уговор закључује у облику јавнобележнички

¹⁸ Чл. 200 Закона о наслеђивању; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, Крагујевац, 2004, стр. 436–437, 456–457.

¹⁹ Ј. Видић, Уговор о доживотном издржавању у судској пракси – пример актуелне праксе Општинског суда у Новом Саду, *Правни живот*, бр. 10/2003, стр. 184.

потврђене (солемнизоване) исправе, за пуномоћје којим се друго лице овлашћује да закључи такав уговор довољно је да потпис властодавца буде оверен.²⁰ Уколико пуномоћје није издато у прописаној форми, уговор закључен на основу таквог пуномоћја је ништав.²¹

Давалац издржавања може бити свако физичко или правно лице које има пословну способност за закључење уговора и преузимање уговорених обавеза.²² Личност даваоца може бити одлучујућа за примаочев избор уговорног партнера, нарочито када издржавање, поред материјалних давања, обухвата свакодневну помоћ, негу и непосредно старање. Ипак, лични карактер уговорног односа не подразумева да давалац мора самостално предузимати сваку радњу потребну за испуњење својих обавеза. У њиховом извршавању могу учествовати и друга лица, при чему треба разликовати њихову фактичку помоћ од преузимања својства даваоца издржавања као уговорне стране.

За закључење уговора са даваоцем који се у оквиру свог занимања, односно делатности, стара о примаоцу издржавања, закон предвиђа додатни услов. Ако се као давалац јавља физичко или правно лице које већ пружа такве услуге, неопходно је претходно прибавити сагласност надлежног органа старатељства – у супротном је уговор ништав.²³ О значају овог ограничења и заштити коју оно пружа примаоцу издржавања биће више речи касније у раду.

На страни примаоца, као и на страни даваоца издржавања, може се појавити више лица. Када је издржавање уговорено за двоје или више прималаца, свако од њих има засебно право на одређена давања и чињења.²⁴ Уколико више лица преузима обавезу давања издржавања, садржину и обим њихових обавеза потребно је утврдити према конкретном уговору. Учешће више давалаца не треба поистовећивати са ситуацијом у којој је обавезу преузело једно лице, а остали му само помажу у њеном испуњењу.

Поред уговора у коме лице које располаже имовином истовремено прима издржавање, могуће је закључити и уговор у корист трећег лица. Тада у уговорном односу учествују давалац издржавања као промитент, његов саговорач као стипулант и треће лице као бенефицијар. Стипулант се обавезује да на даваоца пренесе уговором обухваћену имовину, док се давалац обавезује да издржава бенефицијара. Стипулант може истовремено бити и корисник издржавања, али то није неопходно.²⁵ Бенефицијар, иако није уговорна страна,

²⁰ Чл. 195 ст. 1 Закона о наслеђивању; чл. 90 ст. 2 Закона о облигационим односима.

²¹ О. Антић, Д. Ђурђевић, *Приручник за наследно право*, Београд, 2009, стр. 267–268.

²² Ј. Видић, *op. cit.*, стр. 184.

²³ Чл. 196 Закона о наслеђивању; Ј. Видић, *op. cit.*, стр. 184.

²⁴ Чл. 197 Закона о наслеђивању; И. Бабић, *Коментар Закона о наслеђивању, са судском праксом, шемама, обрасцима, регистрима и законом о ванпарничном поступку*, Београд, 2005, стр. 293–294.

²⁵ Ј. Видић, *op. cit.*, стр. 184; И. Бабић, *op. cit.*, стр. 294.

стиче сопствено право на уговорено издржавање. Његов положај и дејства уговора према њему биће подробније размотрени у посебном делу рада.

Уговор о доживотном издржавању могу закључити и супружници и сродници, укључујући лица између којих већ постоји законска обавеза издржавања.²⁶ Само постојање сродства или законске обавезе издржавања, дакле, не искључује могућност заснивања уговорног односа. Питање да ли су у конкретном случају преузете обавезе које превазилазе постојећу законску дужност и какав значај оне имају за правну природу и пуноважност уговора захтева оцену садржине конкретног правног посла.

II ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ИЗМЕЂУ УГОВОРНИХ СТРАНА

1. Пренос својине и тренутак стицања права

Уговор о доживотном издржавању ствара узајамна права и обавезе већ од тренутка његовог пуноважног закључења, док се код именованог уговора имовинскоправно дејство, које се огледа у стицању својине на уговореним стварима, односно других права, везује за смрт примаоца издржавања. Изузетак представља тзв. неправи уговор о доживотном издржавању, код кога се пренос имовинских права врши за живота примаоца издржавања, по правилу одмах након закључења уговора. Давалац издржавања се обавезује да примаоца издржава и да се о њему стара до краја његовог живота и да га након смрти сахрани, док се прималац обавезује да се после његове смрти на даваоца пренесе својина на тачно одређеним стварима или нека друга права.²⁷ Временска неподударност између извршавања обавеза даваоца и стицања уговорене имовине битно одређује правни положај обе стране током трајања уговорног односа.

Смрт примаоца издржавања представља тренутак за који је код именованог уговора везано стицање права даваоца на имовини обухваћеној уговором. До тада прималац остаје титулар својине, док давалац има уговором засновано право чије се коначно стварноправно дејство остварује тек смрћу примаоца издржавања. У том тренутку давалац издржавања постаје ванкњижни власник непокретности обухваћених уговором, док накнадни упис права својине у катастар непокретности има декларативно дејство.²⁸ Насупрот томе, код неправог уговора о доживотном издржавању, код кога се имовинска права преносе за живота

²⁶ Ј. Видић, *op. cit.*, стр. 184.

²⁷ Чл. 194 ст. 1 Закона о наслеђивању.

²⁸ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 417–425.

примаоца, уговор представља правни основ за стицање својине, а давалац право својине на непокретности стиче уписом у катастар непокретности, због чега тај упис има конститутивно дејство.²⁹

Такво законско решење непосредно је повезано и са одређивањем предмета уговора. Њиме могу бити обухваћене само ствари или права која постоје у тренутку његовог закључења, па није допуштено да предмет буду неодређена будућа добра примаоца издржавања.³⁰ Захтев да права која се преносе буду одређена и да постоје у часу закључења уговора омогућава да се већ тада утврди на чему ће, по смрти примаоца, наступити уговорено имовинскоправно дејство.

Будући да прималац издржавања до своје смрти остаје власник имовине обухваћене уговором, он њоме може поново располагати. Касније располагање истом имовином само по себи не ставља раније закључени уговор о доживотном издржавању ван снаге, нити се може сматрати његовим прећутним раскидом.³¹ Питање дејства каснијег располагања према самом даваоцу овде је довољно само назначити, будући да однос према каснијим стицаоцима захтева засебну анализу у оквиру дејства уговора према трећим лицима.

Имовина која је предмет пуноважног уговора о доживотном издржавању не улази у заоставштину примаоца издржавања и из ње се не могу намирити његови нужни наследници.³² Смрт примаоца издржавања стога не чини даваоца његовим наследником, нити он уговорену имовину стиче по основу наслеђивања. Правни основ стицања представља уговор закључен за живота примаоца, док је његова смрт чињеница за коју је везано наступање уговореног имовинскоправног дејства. Имовина обухваћена уговором зато се не распоређује између наследника, већ остаје изван заоставштине примаоца издржавања.

2. Извршење уговора

Закључењем уговора о доживотном издржавању заснива се трајан облигациони однос чије се дејство остварује кроз континуирано испуњавање преузетих обавеза. За разлику од правних послова код којих се уговорна обавеза исцрпљује једнократном престацијом, давалац издржавања своју обавезу извршава током временског периода чије трајање у часу

²⁹ Н. Крстић, Има ли места тзв. неправом уговору о доживотном издржавању у будућој кодификацији грађанског права?, стр. 598–599.

³⁰ Чл. 194 ст. 2 Закона о наслеђивању; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 441–442.

³¹ Н. Стојановић, Уговор о доживотном издржавању у судској пракси, *Грађанска кодификација*, св. 3, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2004, стр. 139–140; Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. 7687/94 од 19. 10. 1994. године; Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3654/95 од 24. 10. 1995. године (извор: *ibid.*, стр. 139–141).

³² Чл. 195 ст. 1 Закона о наслеђивању; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 448–450.

закључења уговора није познато.³³ Садржина тог извршења зависи од онога што су стране уговориле, али и од потреба примаоца које се током времена могу мењати и могућности даваоца.

Законска формулација обавезе издржавања постављена је довољно широко да обухвати различите облике помоћи и старања. Ако другачије није уговорено, обавеза даваоца обухвата обезбеђивање становања, хране, одеће и обуће одговарајућег квалитета, одговарајућу негу у болести и старости, трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе.³⁴ Издржавање се, према томе, не своди на новчана или друга материјална давања. Брига о примаоцу обухвата и друге облике ангажовања даваоца кроз пружање пажње и неге, као и старање о здравственом стању примаоца издржавања. У зависности од његових конкретних потреба, ова обавеза може обухватити обезбеђивање потребних лекарских прегледа и терапија, лекова и медицинских помагала, исхране прилагођене здравственом стању и одржавања хигијене примаоца и његовог стамбеног простора и слично. Значај ових обавеза нарочито долази до изражаја са погоршањем здравственог стања примаоца или смањењем његове способности да самостално задовољава свакодневне потребе.³⁵

Обим појединих давања не може се одредити једном за читав период трајања уговора независно од околности у којима се он извршава. Потребе примаоца могу бити знатно другачије у време закључења уговора и у познијој фази његовог живота. Старост, здравствено стање, способност самосталног кретања и потреба за туђом негом непосредно утичу на начин на који ће давалац испуњавати преузету обавезу. Због тога уредно извршење не подразумева само формално пружање одређених давања, већ њихово прилагођавање стварним потребама лица коме је издржавање намењено.³⁶

Приликом оцене да ли је обавеза уредно извршавана мора се поћи и од садржине конкретног уговора. Закон одређује оквир издржавања, али уговорне стране могу ближе уредити врсту, обим и начин пружања појединих давања и услуга. Зато се постојање повреде уговора не може утврђивати према једном унапред постављеном обрасцу, већ се морају узети у обзир преузете обавезе и околности у којима је требало да буду испуњене.³⁷ При томе, чињеница да прималац располаже сопственим приходима или имовином не искључује

³³ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 420–423.

³⁴ Чл. 194 ст. 3 Закона о наслеђивању.

³⁵ М. Станковић, *Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања*, *Правни живот*, бр. 10/2010, стр. 974–976.

³⁶ *Ibid.*, стр. 975–976.

³⁷ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 439–441; М. Станковић, *Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања*, стр. 974–976.

обавезу даваоца ако из самог уговора не произлази другачије, јер основ обавезе није материјална необезбеђеност примаоца, већ сагласност воља уговорних страна.

Начин извршења условљен је и личним карактером овог правног односа. Приликом закључења уговора од значаја су својства лица које ће пружати издржавање, будући да се од њега неретко очекују радње које подразумевају непосредан контакт са примаоцем, негу, помоћ и старање. Лични карактер уговора не значи да је давалац издржавања дужан да сваку појединачну радњу изврши лично. Природа одређених потреба примаоца може захтевати ангажовање других лица, нарочито лекара, медицинског особља или лица оспособљених за пружање одговарајуће неге. Битно је да давалац обезбеди уредно извршење преузетих обавеза и да примаоцу буде стварно пружено уговорено издржавање.³⁸

Уредност извршења не процењује се само према количини пружених материјалних давања. Код обавеза које трају годинама и почивају на непосредном односу уговорника, поремећај њихових међусобних односа може битно отежати или онемогућити даље извршење уговора. Закон стога предвиђа могућност раскида уговора када се односи уговорника из било ког узрока толико поремете да постану неподношљиви.³⁹

Неизвршење или неуредно извршење преузетих обавеза треба разликовати од поремећених односа уговорника. Иако се ове појаве у конкретном случају могу преплитати, јер пропусти у пружању издржавања могу довести до нарушавања односа, а нарушени односи отежати даље испуњење, правно посматрано није реч о истоветним ситуацијама.⁴⁰

Извршење уговора о доживотном издржавању стога се не може посматрати као прост збир појединачних престација. Реч је о процесу који траје до смрти примаоца и чија се садржина развија заједно са његовим потребама. Оцена уредности испуњења мора обухватити оно што је уговорено, стварно пружена давања и услуге, животне околности обе стране и природу конкретне обавезе. Тако се истовремено спречава да се сваки мањи пропуст прогласи неиспуњењем уговора, али и да се формалним или повременим давањима прикрије одсуство оног старања које чини суштину преузете обавезе.

3. Промењене околности и њихов утицај на уговор

Будући да уговор о доживотном издржавању заснива трајан облигациони однос, околности у којима се он извршава могу се током времена битно изменити у односу на оне

³⁸ М. Станковић, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, стр. 975–977; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 436–437.

³⁹ Чл. 201 ст. 1 Закона о наслеђивању.

⁴⁰ Н. Стојановић, Уговор о доживотном издржавању у судској пракси, стр. 143–147; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 457–459.

које су постојале у тренутку његовог закључења. Промене здравственог стања уговорних страна, њихових материјалних прилика, места становања, породичних околности и других животних услова могу утицати на могућност испуњавања преузетих обавеза на првобитно предвиђени начин.⁴¹

Могућност измене или раскида уговора услед промењених околности у општем уговорном праву почива на клаузули *rebus sic stantibus*. Према правилима Закона о облигационим односима, за примену овог института није довољна свака накнадна промена околности, већ је потребно да после закључења уговора наступе околности које отежавају испуњење обавезе једне стране или се због њих не може остварити сврха уговора, и то у мери у којој је очигледно да уговор више не одговара очекивањима уговорних страна и да би, по општем мишљењу, било неправично одржати га на снази онаквим какав је.⁴²

Посебно правило о утицају промењених околности на уговор о доживотном издржавању садржано је у члану 202 Закона о наслеђивању. Ако се после закључења уговора околности толико промене да његово испуњење постане знатно отежано, суд може, на захтев једне или друге уговорне стране, њихове односе изнова уредити или уговор раскинути.⁴³ Закон, дакле, не везује наступање промењених околности искључиво за престанак уговорног односа, већ суду оставља могућност да постојећи однос прилагоди новонасталим приликама. Такво решење омогућава очување уговора када је, упркос насталој промени, и даље могуће остварити његову сврху.

Могућност судског преуређења односа нарочито је значајна када промена околности не онемогућава испуњење обавезе, али га чини знатно тежим у облику у којем је првобитно уговорено. У таквој ситуацији интервенција суда омогућава да се садржина обавеза прилагоди насталим приликама, а да се притом не изгуби сврха због које су стране ступиле у уговорни однос. Закон предвиђа и могућност да право примаоца издржавања буде преиначено у доживотну ренту, али је за такво преиначење неопходна сагласност уговорних страна.⁴⁴ У том случају обавеза даваоца издржавања више се не би састојала у пружању уговорених облика издржавања и старања, већ у периодичном давању одређеног новчаног износа или других заменљивих покретних ствари примаоцу издржавања.⁴⁵

⁴¹ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд, 2015, стр. 264–266; О. Антић, З. Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, стр. 534–536.

⁴² Чл. 133 Закона о облигационим односима; А. Јовановић, *Раскид уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2023, стр. 39–41.

⁴³ Чл. 202 ст. 1 Закона о наслеђивању.

⁴⁴ Чл. 202 ст. 2 Закона о наслеђивању.

⁴⁵ Н. Стојановић, *Облигационоправни уговори од посебног значаја за наследно право и установа нужног дела*, *Зборник радова Тридесет година Закона о облигационим односима*, Београд, Немачка организација за техничку сарадњу (GTZ), 2009, стр. 456.

Ипак, свака накнадна промена животних или имовинских прилика не може имати значај промењене околности која оправдава судску интервенцију. Имајући у виду већ изложену алеаторну природу овог уговора, свака накнадна неповољна промена односа вредности узајамних престација не може се сматрати промењеном околношћу у смислу члана 202 Закона о наслеђивању. Због тога околности које представљају остварење ризика својственог овом уговору не би саме по себи требало да буду довољне за његово преуређење или раскид.⁴⁶

Ово разграничење нарочито долази до изражаја када се током извршења уговора покаже да је обавеза даваоца издржавања постала економски тежа него што се очекивало или да је трајање издржавања дуже од онога што је он претпостављао. Сама чињеница да се током извршења уговора покаже несразмера између вредности пруженог издржавања и вредности имовине обухваћене уговором не представља, сама по себи, промењену околност која испуњење уговора чини знатно отежаним у смислу члана 202 Закона о наслеђивању. Судска пракса полази од тога да код алеаторних уговора касније настала неједнакост у вредности узајамних давања представља последицу ризика који су стране прихватиле приликом закључења уговора.⁴⁷

С друге стране, промена мора бити таквог интензитета да испуњење уговорне обавезе учини знатно отежаним. Закон тиме поставља виши праг од обичне непогодности или повећања трошкова издржавања. При оцени постојања такве промене неопходно је узети у обзир целокупан уговорни однос: садржину преузетих обавеза, време које је протекло од закључења уговора, дотадашњи начин његовог извршавања, положај обеју страна и природу новонасталих околности. Тек на основу такве оцене може се утврдити да ли је оправдано уговорни однос прилагодити или га окончати.⁴⁸

Промењене околности треба разликовати од поремећаја међусобних односа уговорних страна. Код поремећених односа тежиште је на нарушавању личног односа и његовој неподношљивости, док је код промењених околности одлучујуће то што је услед накнадно насталих чињеница испуњење уговора постало знатно отежано. Иако се у конкретном случају ове ситуације могу преплитати, реч је о различитим законским основима за интервенцију у уговорни однос.⁴⁹

Избор између преуређења и раскида уговора не би требало посматрати као механичку последицу наступања промењених околности. По природи ствари, преуређење односа треба

⁴⁶ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 534–536; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 264–266.

⁴⁷ Видети: Одлука Врховног суда Југославије, Рев. 883/65; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2568/81; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 538/86 (извор: М. Убавић, *Уговори о доживотном издржавању*, Београд, 2004, стр. 204–205).

⁴⁸ Чл. 202 Закона о наслеђивању; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 534–536.

⁴⁹ Чл. 201 и 202 Закона о наслеђивању.

да има предност када је њиме могуће очувати сврху уговора и успоставити прихватљиву равнотежу између интереса уговорних страна. Раскид је оправдан када промена има такав значај да се уговорни однос више не може разумно одржати ни уз измену начина његовог извршавања. Овакво тумачење је нарочито оправдано код уговора о доживотном издржавању, јер његов престанак може имати далекосежне последице и за даваоца који је већ извршавао своје обавезе и за примаоца чије животне потребе зависе од даљег пружања издржавања.

На тај начин институт промењених околности представља коректив трајности уговорног односа, али не и средство којим би се страна могла ослободити ризика који је свесно преузела закључењем алеаторног уговора. Његова примена захтева успостављање равнотеже између начела *pacta sunt servanda* и потребе да се уговор прилагоди изузетно измењеним приликама. Код уговора о доживотном издржавању та равнотежа има додатни значај, јер се иза имовинске размене налази трајан однос чији је непосредни циљ обезбеђивање издржавања и старања о примаоцу до краја његовог живота.

4. Заштита даваоца издржавања

Иако се код уговора о доживотном издржавању заштита најчешће посматра из перспективе примаоца издржавања, потреба за одговарајућом заштитом постоји и на страни даваоца. Његов положај је специфичан јер он, по правилу, своју обавезу извршава током дужег временског периода, док право на имовини која представља предмет уговора стиче тек смрћу примаоца издржавања. До тог тренутка прималац остаје власник имовине обухваћене уговором и, као такав, у могућности је да њоме поново располаже. Због тога је давалац изложен ризику да, иако уредно и током дужег периода испуњава своје обавезе, накнадна располагања примаоца доведу у питање остварење имовинске користи коју очекује на основу уговора.⁵⁰

Одложено стицање својине на непокретности не значи да је положај даваоца до смрти примаоца лишен правне заштите. Његово право из уговора може бити обезбеђено уписом забележбе у јавној књизи,⁵¹ или конституисањем хипотеке на предметној непокретности. Практична вредност овог механизма долази до изражаја управо зато што између закључења уговора и смрти примаоца може протећи дужи временски период, током којег прималац формално остаје носилац права својине. Забележбом права из уговора обезбеђује се

⁵⁰ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 502–503; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 257–261.

⁵¹ Чл. 199 Закона о наслеђивању; С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 455–456.

публицитет права даваоца издржавања и јача његов правни положај у случају каснијег примаочевог располагања истом непокретношћу у корист трећег лица.

Заштита даваоца не исцрпљује се у обезбеђењу његовог права на имовини која је предмет уговора. Она се испољава и у могућности да захтева раскид уговора када се односи уговорника из било ког узрока толико поремете да постану неподношљиви.⁵² За примену овог правила није довољно свако неслагање које прати дуготрајан лични однос, већ је потребно да поремећај достигне такав степен да се уговорни однос више не може наставити на начин на који је заснован. При оцени постојања овог разлога за раскид посматра се целокупан развој односа уговорника, док кривица за настали поремећај није услов за само право на раскид, већ може бити од значаја за његове имовинске последице.⁵³

Положај даваоца заштићен је и могућношћу да, када се после закључења уговора околности толико промене да његово испуњење постане знатно отежано, захтева да суд уговорне односе изнова уреди или уговор раскине.⁵⁴ Ова могућност, међутим, не ослобађа даваоца издржавања ризика који су обухваћени алеаторном природом уговора, о чему је претходно било речи.

Заштита даваоца посебно је значајна када уговор престане пре смрти примаоца, а давалац је до тог тренутка већ извршио део својих обавеза. Будући да се пружене престације не састоје само у материјалним давањима, већ могу обухватати негу, лечење, помоћ у свакодневном животу и друге услуге, њихово враћање у натуралном облику најчешће није могуће.⁵⁵ Због тога се заштита даваоца у таквим случајевима остварује кроз одговарајућа правила о имовинским последицама престанка уговора, чији конкретан обим зависи од основа његовог престанка. Питање реституције и накнаде штете биће подробније размотрено у делу о правним последицама престанка уговора.

Заштита даваоца издржавања, према томе, обухвата како обезбеђење његовог права из уговора од ризика који произлазе из одложеног стицања, тако и могућност окончања уговорног односа у законом предвиђеним случајевима и одговарајућу имовинску заштиту када уговор престане након што је давалац већ извршавао своје обавезе. На тај начин обезбеђује се заштита интереса обеју уговорних страна, у складу са двострано обавезном природом уговора о доживотном издржавању.

⁵² Чл. 201 ст. 1 Закона о наслеђивању.

⁵³ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 457–459.

⁵⁴ Чл. 202 ст. 1 Закона о наслеђивању.

⁵⁵ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гж. 1411/78; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1538/80; Одлука Врховног суда Војводине, Рев. 766/89; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 3005/91 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 37–38), С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 439–441.

5. Заштита примаоца издржавања

Правни положај примаоца издржавања захтева појачану заштиту с обзиром на природу и сврху уговора о доживотном издржавању. Прималац се обавезује да имовину која је предмет уговора пренесе на даваоца после своје смрти, док заузврат очекује континуирано издржавање, негу и помоћ до краја живота. Његов интерес, стога, није усмерен на једнократну имовинску корист, већ на сигурност да ће му током трајања уговорног односа бити обезбеђено оно што је уговорено и што му је, зависно од животних прилика, стварно потребно.⁵⁶

Заштита примаоца почиње већ у тренутку закључења уговора. Закон за уговор о доживотном издржавању прописује строгу форму и обавезу посебног упозорења уговорних страна на наследноправне последице његовог закључења.⁵⁷ Формалност овог правног посла не служи само доказивању његовог постојања и садржине, већ има и заштитну функцију. Она треба да допринесе томе да прималац буде свестан правног значаја располагања које врши и последица које ће уговор произвести у погледу имовине обухваћене њиме. Ова заштита добија додатни значај имајући у виду да се уговор неретко закључује у животном добу у којем је примаоцу туђа помоћ већ потребна или се основано очекује да ће му бити потребна у будућности.⁵⁸

Заштитни карактер законског уређења видљив је и у одређивању садржине обавезе даваоца. Ако уговором није другачије одређено, издржавање обухвата нарочито обезбеђивање становања, хране, одеће и обуће, одговарајућу негу у болести и старости, трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе.⁵⁹ Издржавање се, међутим, не може свести на збир појединачних материјалних давања. Оно може обухватити личну пажњу, негу, помоћ у болести и старости и друге услуге које је давалац дужан да пружа примаоцу.⁶⁰ Таква лична компонента разликује овај уговор од односа чија се садржина исцрпљује у периодичним новчаним престацијама, као што је случај код доживотне ренте.

Због трајног карактера уговорног односа, уредност извршења не може се процењивати само према томе да ли је давалац формално пружио поједина уговорена давања. Неопходно је испитати да ли начин на који се уговор извршава одговара његовој садржини и сврси, као и конкретним потребама примаоца. Обим потребне помоћи природно

⁵⁶ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 252–254.

⁵⁷ Чл. 195 Закона о наслеђивању.

⁵⁸ М. Станковић, *Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања*, стр. 970–974.

⁵⁹ Чл. 194 ст. 3 Закона о наслеђивању.

⁶⁰ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 1411/78 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 117); С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 439–441.

се може мењати током времена, нарочито услед старости или погоршања здравственог стања. Зато се испуњење обавезе мора посматрати у оквиру целокупног уговорног односа, а не само кроз вредност материјалних престација које су до одређеног тренутка учињене.⁶¹

Лични елемент уговорног односа додатно је наглашен правилом према којем потраживања примаоца издржавања не могу бити пренета на другог.⁶² Такво законско решење у складу је са чињеницом да се садржина издржавања обликује према потребама конкретног примаоца. Уговор се не закључује само ради стицања одређене имовинске противвредности, већ ради обезбеђивања егзистенцијалне и личне сигурности одређеног лица. Због тога се права примаоца не могу у потпуности посматрати као обична имовинска потраживања одвојена од његове личности.⁶³

Посебан вид превентивне заштите примаоца издржавања предвиђен је и када се као давалац издржавања јавља физичколице које се у оквиру свог занимања, или правно лице које се у оквиру своје делатности и стара о примаоцу издржавања. У том случају за пуноважност уговора неопходна је претходна сагласност надлежног органа старатељства.⁶⁴ Овим ограничењем слободе уговарања настоји се спречити злоупотреба односа зависности и поверења који може постојати између примаоца издржавања и лица које му, по природи свог занимања или делатности, већ пружа одређени облик старања. Изостанак потребне сагласности повлачи ништавост уговора, чиме се примаоцу обезбеђује појачана заштита већ у фази његовог закључења.

Када давалац не испуњава преузете обавезе или их не испуњава на уговорени начин, прималац располаже средствима облигационоправне заштите. Природа конкретне повреде одређује и начин заштите: није истоветна ситуација у којој постоје повремени и мањи пропусти у извршењу и она у којој је давалац суштински престао да обезбеђује издржавање које представља сврху уговора. При оцени значаја неизвршења треба имати у виду не само обим пропуштених материјалних давања већ и значај конкретне обавезе за живот, здравље и свакодневно функционисање примаоца. У том смислу, код овог уговора квалитативни значај пропуштене чинидбе може бити важнији од њене непосредне новчане вредности.⁶⁵

Када се односи уговорних страна до те мере поремете да постану неподношљиви, закон свакој страни признаје право да захтева раскид уговора.⁶⁶ Код примаоца ова могућност

⁶¹ М. Станковић, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, стр. 974–976.

⁶² Чл. 200 Закона о наслеђивању.

⁶³ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 456–457.

⁶⁴ Чл. 196 Закона о наслеђивању.

⁶⁵ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1538/80 и Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. 3540/80 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 117); М. Станковић, Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, стр. 974–977.

⁶⁶ Чл. 201 ст. 1 Закона о наслеђивању.

има нарочиту тежину, јер би инсистирање на формалном одржавању уговорног односа, упркос потпуном губитку поверења и неподношљивости међусобних односа, могло бити супротно самој сврси доживотног издржавања. Судска пракса због тога питање поремећености односа не своди искључиво на утврђивање кривице једне стране, већ испитује да ли је однос објективно достигао степен који онемогућава његово даље нормално функционисање.⁶⁷

Ипак, поремећај личних односа и неизвршење уговорних обавеза не треба поистоветити. Могуће је да давалац не извршава своје обавезе иако односи страна нису постали неподношљиви, као што је могуће да се односи у толикој мери поремете иако су поједине материјалне обавезе формално извршаване. Разликовање ових ситуација значајно је зато што основ на којем се тражи заштита утиче и на правне последице престанка уговорног односа.⁶⁸

Поред заштите током извршења уговора, закон настоји да заштити примаоца, као и његове законске наследнике, и од појединих злоупотреба приликом његовог закључења, нарочито у ситуацијама у којима се уговор закључује са лицем које се због старости, болести или зависности од туђе помоћи налази у рањивијем положају. Међутим, старост или болест примаоца саме по себи не могу бити довољне за закључак да уговор не треба да производи правно дејство. У судској пракси се околности као што су здравствено стање примаоца, време протекло од закључења уговора до његове смрти и знање даваоца о тим чињеницама цене у њиховој међусобној повезаности.⁶⁹ На тај начин треба истовремено спречити злоупотребу положаја примаоца и очувати правну сигурност пуноважно закључених уговора.

Заштита примаоца, према томе, не остварује се једним правним средством, већ читавим низом инструмената и механизма који делују у различитим фазама уговорног односа. Формални услови закључења треба да обезбеде свесно и озбиљно располагање, правила о садржини издржавања усмеравају начин извршења, док могућност захтевања раскида омогућава престанак односа који више не остварује своју сврху. При томе, појачана заштита примаоца не би требало да води претпоставци да је сваки уговор закључен са старим или болесним лицем сам по себи сумњив. Оправданије је заштиту заснивати на пажљивој оцени конкретног уговорног односа — начина његовог закључења, стварног извршавања

⁶⁷ Видети: Одлука Врховног суда Војводине, Рев. 490/87 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 212); Н. Стојановић, Уговор о доживотном издржавању у судској пракси, стр. 143–146.

⁶⁸ Чл. 201 Закона о наслеђивању.

⁶⁹ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1052/88; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1572/94 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 200–202).

обавеза и положаја страна – јер се једино тако може истовремено очувати заштитна функција уговора и правна сигурност даваоца који своје обавезе уредно извршава.

Специфична ситуација јавља се у случају заштите примаоца издржавања код тзв. неправог уговора о доживотном издржавању. Пренос својине одмах након закључења уговора значајно мења положај примаоца издржавања, јер он губи један од најзначајнијих облика фактичке и правне сигурности који постоји код законом уређеног модела — задржавање својине током трајања издржавања. Због тога питање његове заштите код овог облика уговора добија нарочит значај.⁷⁰

Ризик се испољава ако давалац, након што је већ стекао својину, престане да пружа уговорено издржавање или га не пружа у складу са преузетим обавезама. Прималац се тада налази у неповољнијем положају него код законом уређеног уговора, јер више није власник имовине која је представљала његову противпрестацију. Његова заштита због тога се првенствено остварује применом правила облигационог права о испуњењу и престанку двострано обавезних уговора, укључујући могућност захтевања раскида због неиспуњења и последице које такав раскид производи.⁷¹ Алеаторност таквог односа није у потпуности искључена непосредним преносом својине, јер и даље остаје неизвесно колико ће дуго трајати обавеза издржавања и колики ће бити њен коначни обим.⁷²

Појачана заштита примаоца може се обезбедити и самим обликовањем садржине уговора. Уговорне стране могу предвидети механизме којима се, упркос непосредном преносу својине, примаоцу обезбеђује сигурност коришћења имовине током живота. У судској пракси сусрећу се, на пример, уговори код којих је својина одмах пренета на даваоца, али је у корист примаоца задржано право доживотног уживања на непокретности.⁷³ Такво решење не отклања све ризике неправог уговора, али може битно ојачати положај примаоца након што је престао да буде власник.

Положај примаоца код неправог уговора може се додатно заштитити конституисањем права становања, уз упис тако установљеног права у катастар непокретности.⁷⁴ На тај начин прималац, иако више није власник непокретности, задржава правно обезбеђену могућност њеног коришћења. Додатни вид заштите може представљати и обезбеђење одговарајућег

⁷⁰ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 271–273.

⁷¹ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 236/2014 од 25. 2. 2015. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-2362014-облигационо-право-неименовани-уговор-неправи-уговор-о-дoживотном-издржавању>. Приступ: 27. 8. 2026. године).

⁷² *Ibid.*

⁷³ Видети: Решење Врховног суда, Рев. 684/2023 од 14. 3. 2024. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr-lat/vks-search-download-file/88761>. Приступ: 17. 8. 2026. године).

⁷⁴ Чл. 60 Закона о основама својинскоправних односа, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/80 и 36/90, *Службени лист СРЈ*, бр. 29/96 и *Службени гласник РС*, бр. 115/2005 – др. закон; чл. 8 Закона о поступку уписа у катастар непокретности и катастар инфраструктуре, *Службени гласник РС*, бр. 41/2018, 95/2018, 31/2019, 15/2020 и 92/2023.

потраживања примаоца хипотеком, будући да хипотеком може бити обезбеђено и будуће или условно потраживање, а она настаје уписом у регистар непокретности.⁷⁵ Значај за правни положај уговорника може имати и забележба неправог уговора о доживотном издржавању у катастру непокретности. Сматрамо да овакви механизми имају посебан значај код неправог уговора, јер могу ублажити ризик који прималац преузима преносећи имовину на даваоца пре потпуног извршења његове дуготрајне обавезе издржавања.

Код неправог уговора о доживотном издржавању најјасније се уочава потреба да се аутономија воље страна усклади са заштитном функцијом доживотног издржавања. Могућност да прималац одмах пренесе својину не треба доводити у питање ако је то резултат његове слободне и свесне одлуке. Ипак, непосредан пренос имовине објективно повећава ризик који он преузима, јер своју главну имовинску обавезу извршава пре него што је давалац у целини извршио своју дуготрајну противобавезу. Због тога је код оваквих уговора нарочито важно да непосредан пренос својине буде праћен одговарајућим механизмима обезбеђења који ће примаоцу омогућити да и након губитка својине заштити своје основне животне и имовинске интересе.

6. Правне последице престанка уговора услед раскида или неважности уговора

Престанак уговора о доживотном издржавању пре него што је у потпуности остварена његова сврха отвара питање коначног уређења имовинских односа уговорних страна. С обзиром на то да је реч о двострано обавезном, теретном и трајном уговору, у оквиру којег давалац издржавања своје обавезе најчешће извршава сукцесивно, последице престанка не могу се посматрати независно од правног основа због којег је уговор престао да производи дејство. Нарочито је потребно разликовати последице раскида пуноважног уговора од последица његове неважности, јер се у првом случају окончава уговор који је до раскида производио правна дејства, док се код неважности поставља питање отклањања дејстава правног посла који је имао недостатак релевантан за његову пуноважност.⁷⁶

Код раскида уговора због поремећених односа Закон о наслеђивању уређује имовинске последице престанка уговорног односа. Када суд раскине уговор зато што су односи уговорних страна постали неподношљиви, прималац издржавања дужан је да даваоцу накнади примљена давања и услуге. Ако је до раскида дошло кривицом једне стране, друга

⁷⁵ Чл. 2, 7 и 8 Закона о хипотеци, *Службени гласник РС*, бр. 115/2005, 60/2015, 63/2015 – одлука УС и 83/2015.

⁷⁶ Видети: Одлука Врховног суда Србије, Гж. 234/92 од 23. 4. 1994. године (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 185–186); чл. 104 и 113 Закона о облигационим односима.

страна има право и на правичну накнаду.⁷⁷ На тај начин закон спречава да престанак уговора доведе до неоправданог занемаривања престација које су до раскида већ извршене.

Одређивање вредности већ пруженог издржавања може бити сложено, будући да обавеза даваоца по својој природи није ограничена на новчана или друга материјална давања. Она може обухватати исхрану, становање, трошкове лечења, негу и помоћ у болести и старости, али и различите облике личног ангажовања и старања о примаоцу.⁷⁸ Због тога се приликом уређења односа после раскида не може полазити искључиво од документованих материјалних издатака. Потребно је узети у обзир целокупно извршење уговора, укључујући услуге које немају непосредно утврђену тржишну вредност, али су за примаоца имале стварни значај.

Последице раскида због промењених околности уређују се другачије. Закон најпре омогућава суду да, уместо престанка уговора, односе страна изнова уреди, док раскид долази у обзир када његово даље одржавање није оправдано.⁷⁹ Ако уговор буде раскинут, питање већ извршених престација мора се решавати имајући у виду разлог због којег је уговорни однос окончан. За разлику од ситуације у којој је престанак последица скривљеног понашања једне стране, код промењених околности тежиште није на одговорности уговорника, већ на накнадно насталој промени која је испуњење учинила знатно отежаним. Отуда ни имовинске последице не би требало механички изједначавати са последицама раскида изазваног кривицом једне од страна.⁸⁰

Другачије полазиште неопходно је када уговор престане да производи дејство услед неважности. За разлику од раскида, код којег се полази од пуноважно заснованог уговорног односа, неважност је последица недостатка који постоји у вези са самим правним послом. Зато се питање последица не може решавати искључиво применом посебних правила Закона о наслеђивању, већ се морају узети у обзир и општа правила облигационог права о последицама ништавости и рушљивости.⁸¹

У случају утврђења ништавости уговора или поништења рушљивог уговора, последице неважности уговора огледају се, пре свега, у обавези враћања онога што је по таквом уговору примљено. Код ништавог уговора свака страна дужна је да врати другој све што је примила по основу таквог уговора, а када натурална реституција није могућа или се

⁷⁷ Чл. 201 ст. 2 и 3 Закона о наслеђивању.

⁷⁸ С. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, стр. 439–441.

⁷⁹ Чл. 202 ст. 1 Закона о наслеђивању.

⁸⁰ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 264–266; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 532–533.

⁸¹ Чл. 201 ст. 3 Закона о наслеђивању; видети: Одлука Савезног врховног суда, Рев. 97/59; Одлука Врховног суда Србије – Одељење у Новом Саду, Гж. 148/64; Одлука Врховног суда Србије, Гзз. 300/72 (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 211).

природа онога што је испуњено противи враћању, дугује се одговарајућа новчана накнада.⁸² И код поништења рушљивог уговора страна је дужна да врати оно што је примила на основу уговора који је поништен, односно да накнади његову вредност у новцу ако враћање није могуће или се природа онога што је испуњено противи враћању.⁸³ Код уговора о доживотном издржавању ова правила добијају специфичан значај. Материјална давања се у одређеној мери могу вредносно утврдити, док се већ пружена нега, помоћ, старање и друге личне услуге по природи ствари не могу вратити. Њихово постојање и вредност зато морају бити узети у обзир приликом коначног уређења имовинских односа страна.

Последице неважности уговора различито се испољавају у зависности од тога да ли је реч о законом уређеном или тзв. неправом уговору о доживотном издржавању. Код именованог уговора својина на предмету уговора прелази на даваоца тек после смрти примаоца, па ако уговор престане за живота примаоца, до уговореног преноса својине још није ни дошло. Код неправог уговора, међутим, прималац својину преноси даваоцу већ за живота, због чега престанак уговорног односа непосредно отвара питање судбине већ извршеног преноса.⁸⁴ Ако услед престанка уговорног односа настане обавеза враћања примљеног, прималац има интерес да му се врати имовина коју је пренео, док се истовремено мора узети у обзир вредност издржавања које му је давалац до тог тренутка стварно пружио. Оваква ситуација показује зашто непосредни пренос својине код неправог уговора захтева пажљивије уређење последица његовог престанка.

Реституција, међутим, није једино питање које се може јавити после престанка уговора. У зависности од основа престанка и понашања уговорних страна, може се поставити и питање накнаде штете, односно правичне накнаде. Кривица једне стране нема исти значај за постојање сваког основа престанка, али може бити одлучујућа приликом утврђивања његових имовинских последица.⁸⁵ Због тога је неопходно раздвојити питање да ли постоје услови да уговор престане од питања које имовинске последице такав престанак производи за сваку страну.

Са становишта дејстава уговора о доживотном издржавању, ово разграничење је нарочито важно. Престанком уговора не нестаје чињеница да је једна страна у одређеном периоду пружала издржавање, нити да је друга, код појединих уговорних модела, већ располагала својом имовином. Правни поредак зато мора да омогући такво уређење односа које ће уважити стварно извршене престације, основ престанка уговора и евентуалну

⁸² Чл. 104 Закона о облигационим односима.

⁸³ Чл. 113 Закона о облигационим односима.

⁸⁴ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 236/2014 од 25. 2. 2015. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-2362014-облигационо-право-неименовани-уговор-неправи-уговор-о-доживотном-издржавању>. Приступ: 27. 8. 2026. године).

⁸⁵ Чл. 201 ст. 3 Закона о наслеђивању.

одговорност страна. У супротном би формални престанак уговорног односа могао довести до неоправданог обогаћења једне стране на рачун друге.

7. Правне последице претходне смрти даваоца издржавања

Уговор о доживотном издржавању по правилу се закључује уз очекивање да ће давалац издржавања надживети примаоца и да ће, по његовој смрти, стећи имовину која је предмет уговора. Ако давалац умре пре примаоца, потреба за издржавањем и даље постоји, па се поставља питање даље судбине уговорног односа. Закон о наслеђивању стога уређује услове под којима се уговорни однос може наставити и након смрти даваоца издржавања, као и правне последице његовог престанка.

Према члану 204 Закона о наслеђивању, обавезе преминулог даваоца прелазе на његовог супружника и потомке који су позвани на наслеђе, ако пристану да наставе издржавање. Само својство наследника није, дакле, довољно за ступање у уговорни положај даваоца. Потребно је да лице припада законом одређеном кругу наследника, да је позвано на наслеђе и да прихвати наставак уговорног односа. Могућност настављања уговора има и супружник који је позван на наслеђе у другом наследном реду, када иза даваоца нису остали потомци који га наслеђују.⁸⁶

Ограничење круга овлашћених наследника заснива се на претпоставци да су супружник и потомци даваоца упознати са потребама примаоца, а могуће је и да су раније учествовали у пружању издржавања. Наставак уговора са њима тада може обезбедити да прималац и после смрти даваоца добија потребну негу и помоћ. Ипак, сродство само по себи не гарантује да између наследника и примаоца постоји однос поверења, нити да наследници могу уредно да испуњавају уговорне обавезе.⁸⁷

У случајевима када су међу овлашћеним наследницима малолетна лица или лица која не могу самостално предузимати правне радње, потребно је размотрити ко је овлашћен да се у њихово име изјасни о пристанку на наставак уговора и под којим условима се таква одлука може донети.⁸⁸ Поред тога, потребно је разликовати могућност правно ваљаног преузимања

⁸⁶ Чл. 204 ст. 1 Закона о наслеђивању; Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 104/2025, стр. 42.

⁸⁷ Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 41–42; М. Вукотић, Правне последице смрти даваоца издржавања, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2021, стр. 213–214.

⁸⁸ Када наследник не може самостално да изрази правно релевантну вољу, питање пристанка на наставак уговора разматра се према правилима о његовом законском заступању. У погледу пословне способности малолетног наследника видети чл. 64 Породичног закона, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015, према којем млађи малолетник може самостално предузимати само законом одређене правне послове, док старији малолетник остале правне послове предузима уз претходну или накнадну сагласност родитеља, односно сагласност органа старатељства за правне послове из чл. 193. ст. 3. истог закона. У судској пракси је, поводом уговора о доживотном издржавању закљученог са малолетним лицем као даваоцем

уговорних обавеза од стварне могућности њиховог испуњавања. Чак и када су испуњени услови за наставак уговорног односа, мора се водити рачуна о томе да ли ће примаоцу бити обезбеђено редовно издржавање у уговореном обиму, будући да се његов интерес не може свести само на формално преузимање обавеза од стране наследника.⁸⁹

Иако је пристанак супружника и потомака услов за наставак уговора, члан 204 Закона о наслеђивању не предвиђа да се о томе изјасни и прималац издржавања. Он је, међутим, уговор закључио са одређеним лицем, често управо због поверења које је у њега имао. Након смрти даваоца може се догодити да не жели да прихвати издржавање од наследника са којима нема близак однос или за које сматра да не могу одговорити његовим потребама. Стога, има мишљења да се и примаоцу издржавања мора признати право да се изјасни да ли жели да настави уговорни однос са овлашћеним наследницима даваоца издржавања.⁹⁰

Према важећем праву, прималац може захтевати раскид уговора из законом признатих разлога, али сама чињеница да не жели наставак издржавања са наследницима није посебан основ за раскид.⁹¹ Овакво решење не пружа примаоцу довољно простора да утиче на избор лица које ће се о њему старати након смрти даваоца. Зато би било оправдано предвидети његово право да у одређеном примереном року захтева раскид уговора са наследницима, без обавезе да доказује постојање неког другог законског разлога. Рок би му омогућио да процени да ли наследници могу да наставе издржавање на начин који одговара његовим потребама, а истовремено би спречио да њихов уговорни положај остане трајно неизвестан. Такво право требало би уредити заједно са питањем накнаде за издржавање које је прималац добио пре и после смрти даваоца, како би се заштитили и оправдани имовински интереси наследника.⁹²

издржавања, указано да обим заступања родитеља зависи од обима пословне способности малолетника, као и да је, с обзиром на двострано обавезну природу овог уговора, потребно ценити способност малолетника да преузме уговорне обавезе: видети Решење Врховног касационог суда, Рев. 167/2015 од 12. 2. 2015. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-1672015-наследно-право-уговор-о-доживотном-издржавању>). Приступ: 29. 7. 2026. године). Ипак, судска пракса није уједначена. У појединим случајевима судови су поништавали уговоре о доживотном издржавању где се као давалац издржавања јавља малолетно пословно неспособно лице које је преко свог законског заступника закључило уговор: видети Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. II 402/2010 од 5. 2. 2010. године (извор: Група аутора. *Збирка сентенци из грађанског права и грађанског процесног права*. Књига 1. 125–126); Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1687/2016 од 8. 6. 2016. године (извор: *Paragraf Lex*). С друге стране, постоје и, по нама погрешне, пресуде судова где је утврђено да и дете старо само две године може да се нађе у улози даваоца издржавања, уз услов да су обавезу фактичког издржавања на основу уговора преузимали његови родитељи. Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2791/2005 од 9. 2. 2006. године (извор: *Paragraf Lex*); Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1663/2016 од 24. 5. 2017. године, којом је преиначена пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1687/2016 и потврђена првостепена пресуда Основног суда у Убу, II. 665/15 од 5. 1. 2016. године којом је утврђена пуноважност уговора (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr/rev-16632016-закон-о-облигационим-односима-члан-111-уговор-о-доживотном-издржавању-поништај-закон-о>). Приступ: 27. 8. 2026. године).

⁸⁹ Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 43–44.

⁹⁰ С. Сворцан, *Раскид уговора о доживотном издржавању*, Београд, 1988, стр. 190.

⁹¹ Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 49–51; М. Вукотић, *op. cit.*, стр. 213–214.

⁹² А. Јовановић, *op. cit.*, стр. 57–58.

Када иза даваоца остане више овлашћених наследника, могуће је да само неки од њих пристану да наставе издржавање. У том случају уговор може бити настављен са наследницима који су прихватили преузимање обавеза, док они који су одбили наставак немају право да захтевају накнаду за раније пружено издржавање. Другачије питање настаје ако поједини наследник жели да настави уговор, али за то нема могућности, док остали наследници настављају да испуњавају обавезе. Пошто уговор тада није раскинут у целини, спорно је да ли се на положај тог наследника може применити члан 205 Закона о наслеђивању и од кога би могао да захтева накнаду.⁹³

Уколико уговор наставе само поједини наследници, прималац не би требало да буде оптерећен исплатом накнаде наследнику који није у стању да пружа издржавање, док истовремено наставља да испуњава своје обавезе према наследницима који су уговор преузели. Прихватљивије је да се имовински односи између наследника уреде њиховим споразумом, а у случају спора судском одлуком, уз разматрање величине наследних делова и стварног доприноса појединих наследника испуњавању уговорних обавеза.⁹⁴

Ако супружник и потомци даваоца који су позвани на наслеђе не пристану да наставе уговор, он се раскида по самом закону, а они немају право да захтевају накнаду за раније пружено издржавање. Тиме се прималац штити од обавезе да наследницима исплати накнаду за раније пружено издржавање, иако је након смрти даваоца остао без уговорене неге и помоћи.⁹⁵

Другачије последице наступају ако супружник и потомци нису у стању да преузму уговорне обавезе. Уговор се и тада раскида, али они могу захтевати накнаду од примаоца издржавања. Њену висину суд одређује по слободној оцени, ценећи имовно стање примаоца и лица која су била овлашћена да наставе уговор. Право на накнаду, према томе, не подразумева нужно исплату целокупне новчане противвредности раније пруженог издржавања.⁹⁶

Разграничење између одбијања наследника да наставе уговор и њихове немогућности да то учине захтева утврђивање конкретних околности. Немогућност настављања издржавања може бити повезана са имовинским приликама наследника, његовим здравственим стањем или обавезама према другим лицима о којима се стара. Ипак, није довољно да наследник наведе да му наставак уговора не одговара; потребно је утврдити да ли наведене околности заиста спречавају испуњавање уговорних обавеза. При одмеравању

⁹³ Чл. 204 ст. 2 и чл. 205 Закона о наслеђивању; Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 54–55.

⁹⁴ Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 54–56.

⁹⁵ Чл. 204 ст. 2 Закона о наслеђивању.

⁹⁶ Чл. 205 Закона о наслеђивању; Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 53.

накнаде треба водити рачуна и о томе да прималац, упркос раскиду уговора, мора обезбедити средства за своје даље издржавање.⁹⁷

Када давалац издржавања нема супружника ни потомке који су позвани на наслеђе, његови други наследници не могу преузети уговорне обавезе на основу члана 204 Закона о наслеђивању. Међутим, закон не уређује изричито да ли они у том случају могу захтевати накнаду за издржавање које је преминули давалац пружио до своје смрти. У правној теорији заступљено је становиште да наследници немају право на такву накнаду,⁹⁸ али и супротно схватање, према којем би је могли захтевати применом општих правила о неоснованом обогаћењу. Према другом становишту, одсуство посебне законске одредбе не би требало да искључи могућност да наследници захтевају накнаду за издржавање које је преминули давалац пружио, док имовина која је била предмет уговора остаје у својини примаоца.⁹⁹

Потребно је зато изричито уредити имовинске последице престанка уговора када не постоје наследници овлашћени да га наставе. Такво решење би отклонило неизвесност у погледу права других наследника на накнаду, уз могућност да се приликом њеног одмеравања узму у обзир и имовинске прилике примаоца. Истовремено, ваљало би размотрити проширење круга лица која могу наставити уговор, под условом да су спремна и способна да пружају издржавање и да прималац на то пристане. Сматрамо да ово право треба признати наследницима даваоца издржавања који су живели у заједници са примаоцем, уз услов да су учествовали у издржавању и брзи о њему, уз признавање права примаоцу да у примереном року може да тражи раскид уговора без навођења посебног разлога за то.¹⁰⁰ Тиме би се омогућило очување уговорног односа и заштита интереса примаоца издржавања, али и ширег круга наследника даваоца издржавања.

Најзад, може се догодити да прималац умре убрзо после даваоца, пре него што су се овлашћени наследници изјаснили о наставку уговора. У таквим околностима треба разликовати одсуство изјаве о престанку од изричитог одбијања да се издржавање настави. Само то што поједини наследник у кратком временском размаку између две смрти није непосредно учествовао у издржавању не мора да значи да је одбио преузимање уговорних обавеза. При решавању имовинских односа међу наследницима потребно је узети у обзир ко је у том периоду бринуо о примаоцу и сносио трошкове његовог издржавања и сахране.¹⁰¹

Последице престанка уговора могу се одразити и на правни положај лица која нису његове уговорне стране. Враћање имовине, губитак права стеченог на основу уговора или

⁹⁷ А. Јовановић, *op. cit.*, стр. 59–60.

⁹⁸ М. Станковић, Заштита прималаца према правилима о престанку уговора о доживотном издржавању у српском позитивном праву, *Правни живот*, бр. 10/2011, стр. 575.

⁹⁹ М. Вукотић, *op. cit.*, стр. 225; Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 57.

¹⁰⁰ Слично и: Н. Крстић, Правне последице претходне смрти даваоца издржавања, стр. 59.

¹⁰¹ Више: *ibid.*, стр. 56–57.

оспоравање његове пуноважности могу се, зависно од конкретног случаја, одразити на наследнике, повериоце или лица која су накнадно стекла права на имовини која је била предмет уговора. Та питања превазилазе непосредни однос даваоца и примаоца издржавања и представљају једну од тачака у којима се релативно дејство уговора сусреће са интересима трећих лица. Због тога ће њихов положај бити посебно размотрен у наредном делу рада.

III ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА НАСЛЕДНИЦИМА ПРИМАОЦА ИЗДРЖАВАЊА

Последице уговора о доживотном издржавању нарочито долазе до изражаја у наследноправној сфери, јер имовина обухваћена пуноважним уговором не чини део заоставштине примаоца издржавања. Иако законски наследници своје право на наслеђе стичу по сили закона у тренутку смрти оставиоца, њихов наследноправни положај може бити значајно измењен уколико је оставилац за живота закључио пуноважан уговор о доживотном издржавању. На тај начин се интереси наследника и даваоца издржавања неретко налазе у непосредној колизији, што ове спорове чини једним од најсложенијих у области наследног права.¹⁰² Међутим, не може се прихватити становиште да сваки уговор о доживотном издржавању којим је обухваћен већи део имовине примаоца издржавања нужно представља повреду права наследника. Полазиште законодавца је другачије – право сваког лица да за живота слободно уреди начин свог издржавања и располаже својом имовином не може бити ограничено искључиво постојањем наследника. С друге стране, ни интереси наследника не могу бити занемарени у ситуацијама када је овај уговор искоришћен супротно својој социјалној функцији, односно као средство за прикривање бесплатног располагања имовином или заобилажење императивних правила наследног права.

Закон поставља основна правила, али тек кроз њихову примену у конкретним случајевима постаје могуће разликовати уговор који је заиста закључен ради обезбеђивања издржавања од уговора који само формално носи тај назив, а у суштини представља средство за остваривање другачијег циља. Због тога ће у наставку рада бити анализирана најзначајнија дејства овог уговора према наследницима, са посебним освртом на искључење предмета уговора из заоставштине, положај законских и нужних наследника, као и правна средства која им стоје на располагању ради заштите њихових права.

¹⁰² Н. Крстић, Уговор о доживотном издржавању, стр. 192.

1. Излучење предмета уговорне обавезе примаоца издржавања из његове заоставштине

Основно дејство уговора о доживотном издржавању према наследницима огледа се у чињеници да имовина која је предмет уговора не улази у заоставштину примаоца издржавања.¹⁰³ Ова правна последица представља суштинску разлику између уговора о доживотном издржавању и завештајног располагања. Док имовинска права која чине заоставштину прелазе на наследнике у складу са правилима наследног права, предмет уговора о доживотном издржавању прелази на даваоца издржавања непосредно на основу раније закљученог уговора, наступањем смрти примаоца издржавања.¹⁰⁴

Иако се право својине на предмету уговора стиче тек смрћу примаоца издржавања, правни основ стицања није наслеђивање већ уговор. Давалац издржавања нема својство наследника, нити своје право изводи из наследноправног следбеништва, већ из пуноважно закљученог теретног уговора. Из тог разлога предмет уговора није део заоставштине и не улази у оставинску масу о којој се расправља у оставинском поступку.

Овакво законско решење представља логичну последицу правне природе уговора о доживотном издржавању. За разлику од бесплатних располагања имовином, код овог уговора стицање имовине представља противчинидбу за дуготрајно и често веома захтевно извршавање обавезе издржавања. Давалац издржавања током трајања уговора преузима не само материјалне обавезе, већ и обавезе које су нематеријалног карактера, због чега је законодавац оправдано заштитио његов правни положај изузимањем предмета уговора из заоставштине. Наведено правило представља и основни разлог због кога долази до колизије интереса даваоца издржавања и наследника. У пракси нису ретке ситуације у којима предмет уговора обухвата највећи део, па чак и целокупну имовину примаоца издржавања, нарочито када је реч о непокретностима. У таквим случајевима законски наследници могу остати без било чега што би представљало предмет наслеђивања, што даље доводи до покретања судских спорова у којима се настоји оспорити пуноважност закљученог уговора.

Сама околност да су наследници због закључења уговора доведени у неповољнији имовински положај не може представљати разлог за утврђење његове неважности. Наследно право не гарантује наследницима право да ће одређена имовина сигурно ући у заоставштину, не штити њихову наследну наду, већ само право да наследе оно што у тренутку смрти оставиоца чини његову заоставштину. Стога се не може говорити о повреди

¹⁰³ Чл. 194 ст. 1 и 2 у вези са чл. 195 ст. 2 Закона о наслеђивању.

¹⁰⁴ Ј. Арсић, Б. Станивук, Раскид уговора о доживотном издржавању и права наследника: у раскораку између закона и праксе, *Правни записи*, бр. 1/2019, стр. 141–142.

наследноправних правила само зато што је оставилац за живота располагао својом имовином на законом дозвољен начин.

Правило о излучењу предмета уговора из заоставштине не представља спорно законско решење. Оно је неопходно ради очувања правне сигурности и поверења у овај уговор као инструмент обезбеђивања достојанственог живота примаоца издржавања. Проблем настаје онда када се уговор формално користи као уговор о доживотном издржавању, а његова стварна економска и правна сврха није обезбеђивање издржавања, већ искључиво онемогућавање наследника да остваре своја наследноправна овлашћења. У таквим ситуацијама улога парничног суда постаје од пресудног значаја, јер је неопходно испитати стварну вољу уговорних страна, садржину њиховог односа и околности под којима је уговор закључен, како би се спречила злоупотреба овог института.

2. Положај законских и нужних наследника примаоца издржавања

Тренутак преласка имовинских права са примаоца на даваоца издржавања временски се поклапа са тренутком отварања наслеђа примаоца, због чега се последице овог уговора најчешће испољавају у наследноправној сфери.¹⁰⁵ Закључење уговора о доживотном издржавању не утиче на круг законских наследника нити на њихов наследноправни статус, али може утицати на обим имовине која ће чинити заоставштину примаоца издржавања. За разлику од завештајног располагања, имовина обухваћена уговором о доживотном издржавању не улази у заоставштину, па законски наследници у погледу те имовине не могу остваривати наследноправна овлашћења.

За разлику од осталих законских наследника, нужним наследницима закон признаје право на нужни део, као институт који има за циљ заштиту најближих чланова породице гарантујући им право на законом дефинисану вредност из заоставштине. Уговор о доживотном издржавању у значајној мери је повезан са институтом нужног дела. Та повезаност нарочито долази до изражаја у неколико аспеката. Најпре, Закон о наслеђивању изричито прописује да се из имовине која је предмет уговора о доживотном издржавању не могу намирити нужни наследници примаоца издржавања. Из тога произлази да се вредност имовине обухваћене пуноважним уговором о доживотном издржавању не узима у обзир приликом утврђивања обрачунске вредности заоставштине за потребе одређивања нужног дела.

¹⁰⁵ Н. Стојановић, Облигационоправни уговори од посебног значаја за наследно право и установа нужног дела, стр. 445-456.

Потом, у својству даваоца издржавања могу се појавити лица која истовремено припадају кругу нужних наследника примаоца издржавања. Посебно су осетљиве ситуације у којима постоји више лица са законском обавезом издржавања, а прималац уговор закључи само са једним од њих, који истовремено припада кругу његових законских, односно нужних наследника. У литератури се указује да су злоупотребе у таквим случајевима честе, нарочито када су и остала лица која имају законску обавезу издржавања фактички пружала помоћ и старање примаоцу, док је уговор закључен само са једним од њих.¹⁰⁶ На тај начин прималац издржавања онемогућава остала лица из круга нужних наследника да стекну и минимални део имовинских права које им закон гарантује у виду нужног дела у погледу имовине обухваћене уговором.

У судској пракси и правној теорији недвосмислено је становиште да се пуноважан уговор о доживотном издржавању не може побијати само зато што су њиме повређена очекивања нужних наследника. Када би се прихватило супротно решење, изгубила би се суштина овог института, јер би сваки уговор којим је обухваћена имовина веће вредности био изложен ризику оспоравања искључиво због постојања нужних наследника. То би довело у питање правну сигурност даваоца издржавања, који је своје уговорне обавезе испуњавао у оправданом очекивању да ће након смрти примаоца стећи уговорену имовину. Ипак, право нужних наследника не може се посматрати искључиво као интерес који је у супротности са уговорном слободом примаоца издржавања.

Није ретка појава да уговорне стране закључују уговор о доживотном издржавању са намером да прикрију неки други правни посао, најчешће уговор о поклону. Мотив који опредељује такво поступање најчешће лежи у настојању да се избегну последице које би произвело закључење уговора о поклону, односно да се онемогући или отежа остваривање права нужних наследника. Наиме, за разлику од уговора о доживотном издржавању, вредност поклона под одређеним условима улази у обрачунску вредност заоставштине¹⁰⁷ и из тих поклона се могу намирити нужни наследници, редоследом обрнутим од редоследа чињења поклона. Због тога поједини правни субјекти настоје да формално закључе уговор о доживотном издржавању, док је њихова стварна намера да изврше бесплатно располагање имовином у корист одређеног лица. У таквим случајевима није спорно само питање повреде нужног дела, већ пре свега питање да ли је уопште реч о уговору о доживотном издржавању. Зато је неопходно да судови, приликом оцене основаности захтева наследника да се утврди

¹⁰⁶ И. Гаврић, Субјекти уговора о доживотном издржавању, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 7–8/2014, стр. 443–444.

¹⁰⁷ Прецизније, у обрачунску вредност заоставштине додаје се и вредност свих поклона које је оставилац ма на који начин учинио неком од законских наследника било када током живота, без обзира на то да ли он може и хоће да наследи, као и вредност поклона које је у својој последњој години живота учинио трећим лицима који не улазе у круг законских наследника. Видети: чл. 48 ст. 3 и 4 Закона о наслеђивању.

ништавост симулованог уговора, а да дејство произведе уговор о поклону као дисимуловани, не полазе искључиво од формалног назива уговора, већ од његове стварне садржине, циља и начина на који су уговорне обавезе извршаване.

3. Заштита наследника примаоца издржавања код уговора о доживотном издржавању

Дејства уговора о доживотном издржавању према наследницима представљају једно од оних питања код којих долази до непосредног судара два подједнако значајна правна принципа. На једној страни налази се начело аутономије воље, које сваком лицу гарантује слободу да за живота располаже својом имовином и самостално одлучује на који ће начин обезбедити сопствено издржавање. На другој страни стоји потреба заштите најближих чланова породице, која се у наследном праву остварује кроз институт нужног наслеђивања.

Посматрано са становишта примаоца издржавања, могућност да закључи уговор о доживотном издржавању представља један од најважнијих механизма очувања личне сигурности и достојанства у позним годинама живота. Због тога му законодавац оставља широку слободу да сам изабере лице које ће се о њему старати, без обзира на то да ли је реч о законском наследнику или трећем лицу. Сматрамо да би ограничавање те слободе искључиво ради очувања будућих наследноправних очекивања наследника било супротно самој социјалној сврси овог института.

Тежиште правне заштите не би требало да буде на ограничавању слободе закључења уговора о доживотном издржавању, већ на ефикасном откривању и санкционисању његове злоупотребе. Другачији приступ довео би до неоправданог слабљења правне сигурности и умањења поверења у институт који је првенствено створен ради заштите старијих и лица којима је потребна туђа помоћ. Из наведеног произлази да се равнотежа између интереса уговорних страна и наследника не успоставља самим законским текстом, већ његовом правилном применом у правном животу. Зато је анализа правних средстава која наследницима стоје на располагању значајна за разумевање стварних дејстава уговора о доживотном издржавању.

Наследницима на располагању стоји више правних инструмената чија примена зависи од природе повреде њихових права и конкретних околности случаја. При томе је потребно разликовати ситуације у којима наследници настоје да заштите своја наследноправна очекивања од случајева у којима указују на недостатке самог уговора.

Сама чињеница да је закључењем уговора умањен обим заоставштине или да су њиме обухваћена сва имовинска права која би ушла у састав заоставштине, не представља основ за

судску заштиту. Наследник не може успешно оспоравати уговор само зато што је његов наследноправни положај неповољнији него што би био да уговор није закључен.

Наследници примаоца издржавања у пракси често покрећу судске поступке настојећи да оспоре пуноважност уговора о доживотном издржавању. Њихови захтеви најчешће се заснивају на тврдњи да у конкретном случају није реч о стварном уговору о доживотном издржавању, већ о симулованом правном послу чији је циљ био прикривање уговора о поклону и избегавање правила о нужном делу.¹⁰⁸ Право на побијање уговора има и законски наследник који није учествовао у оставинском поступку, уколико своја наследна права остварује у парници.¹⁰⁹

Поставља се питање на који начин наследници могу доказати да је уговор симулован. Симуловани уговори представљају правне послове којим уговорне стране прибегавају када настоје да се у спољном свету створи уверење о постојању једног уговора и дејствима која су му својствена, док је њихова стварна намера била закључење неког другог уговора. Дакле, симуловани уговор је уговор чије дејство уговарачи не желе, већ њиме прикривају уговор који заиста желе да закључе. С тим у вези, ако уговорници нису ишли за тим да давалац издржавања стварно пружа издржавање, већ да се законски наследници изиграју у својим правима, такав уговор не производи правно дејство.¹¹⁰ С обзиром на то да је уговор закључен у законом прописаној форми, није довољно указати само на чињеницу да су наследници остали без дела имовине који би иначе био предмет наслеђивања. Неопходно је доказати да између уговорних страна није постојала стварна намера успостављања односа издржавања, већ да је уговор служио искључиво као правни оквир за бесплатно располагање имовином. Када је доказано да је преовлађујућа побуда за закључење уговора било изигравање наследних права трећих лица, такав уговор не ужива правну заштиту.

Судови, притом, не полазе од формалног назива уговора, већ од његове стварне економске и социјалне функције, као и од праве намере уговарача. Због тога је потребно да судови приликом одлучивања о оваквим споровима испитају све околности конкретног случаја, укључујући здравствено стање примаоца издржавања, начин извршавања уговорних обавеза, трајање издржавања и стварну вољу уговорних страна. Повреда наследноправних интереса сама по себи није довољна да доведе до утврђења ништавости уговора. Неопходно

¹⁰⁸ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 460/2019 од 11. 6. 2020. године (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr-lat/rev-4602019-31242>. Приступ: 27. 8. 2026. године).

¹⁰⁹ „Законски наследник који није учествовао у оставинском поступку има право да у парничном поступку побија уговор о доживотном издржавању који је закључио оставилац као прималац издржавања“. Видети: Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 8975/2012 од 24. 10. 2014. године (извор: *Paragraf Lex*).

¹¹⁰ Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 2907/69. Наведено према: Н. Грујић, Давалац издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Правни записи*, бр. 2/2010, стр. 511.

је утврдити да ли је уговор заиста закључен ради обезбеђивања издржавања или искључиво ради елиминисања нужних наследника из наслеђивања.¹¹¹

Уколико се у поступку не докаже да је уговор о доживотном издржавању био привидан, он производи правна дејства која су му својствена. Насупрот томе, ако се утврди да уговорне стране нису желеле дејства уговора о доживотном издржавању, већ су њиме прикриле други правни посао, привидни уговор нема дејства међу уговорним странама, док прикривени уговор производи дејство ако су испуњени услови за његову правну ваљаност.¹¹² Тако, уколико је прикривен уговор о поклону, он ће произвести дејство а положај нужних наследника цени се према правилима која важе за бесплатно располагање и заштиту нужног дела.

Постојање намере уговарача да уговарањем доживотног издржавања прикрију неки други уговор (најчешће поклон) веома је тешко доказати. Зато се у судској пракси нужни наследници примаоца често позивају на то да примаоцу издржавање није било потребно издржавање, и/или да давалац издржавања није био у могућности да уговором преузете обавезе испуњава из различитих разлога, што указује да стварна намера уговорних страна није била заснивање односа издржавања, већ постизање другог правног циља.¹¹³

Посебан основ оспоравања уговора представља неспособност примаоца издржавања за расуђивање у време његовог закључења. Наследници се на овај разлог нарочито позивају када је прималац био лице позне животне доби, тешко болестан, оболео од деменције или другог обољења које може утицати на когнитивне способности, као и када је користио терапију која је могла утицати на његову способност да схвати значај и последице предузетог правног посла. За оцену пуноважности уговора одлучујућа је способност примаоца за расуђивање управо у време његовог закључења, а она се утврђује на основу медицинске документације, вештачења и других релевантних доказа.¹¹⁴ Сама старост или постојање телесних обољења не доказују неспособност за расуђивање, као што ни чињеница

¹¹¹ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 4180/2019 од 12. 12. 2019. године (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr-lat/rev-41802019-313131-ugovor-o-dozivotnom-izdrzavanju>. Приступ: 26. 8. 2026. године).

¹¹² Чл. 66 Закона о облигационим односима.

¹¹³ З. Илкић, Престанак уговора о доживотном издржавању, *Мегатренд ревија*, 2014, стр. 132–133; видети и: Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. 1181/2011 од 26. 5. 2011. године (преузето са: <http://www.kg.ap.sud.rs/gz-1181.11-utvrdjivanje-ugovora-o-dozivotnom-izdrzavanju.html>. Приступ: 12. 8. 2026. године).

¹¹⁴ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 262/2017 од 12. 10. 2017. године (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr-lat/rev-2622017-ugovor-o-dozivotnom-izdrzavanju>. Приступ: 26. 8. 2026. године); Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 3455/2021 од 26. 8. 2021. године (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr/rev-34552021-313131-31242>. Приступ: 2. 9. 2026. године).

да приликом закључења уговора није постојало посебно лекарско уверење сама по себи не значи да је уговор неважећи.¹¹⁵

Приликом оспоравања уговора од стране наследника, једно од кључних питања јесте да ли је у тренутку његовог закључења постојала стварна неизвесност у погледу трајања живота примаоца и обима будућих обавеза даваоца. Алеаторност се не процењује само према временском размаку између закључења уговора и смрти примаоца издржавања, већ према свим околностима случаја. Непостојање алеаторности представља један од најчешћих разлога на које се наследници позивају приликом оспоравања пуноважности уговора.¹¹⁶ Међутим, сама чињеница да је прималац издржавања био стар или нарушеног здравља није довољна да би уговор био успешно оспорен. Неопходно је утврдити да је у тренутку његовог закључења смрт примаоца била непосредно извесна и да је та околност била позната даваоцу издржавања.¹¹⁷ Фактичко пружање издржавања пре закључења уговора не утиче на његову пуноважност, али може бити од значаја приликом оцене постојања неморалног поступања даваоца издржавања.¹¹⁸

Недостатак алеаторности представља самосталан законски основ за оспоравање уговора и не треба га поистовећивати са симулованошћу правног посла. Док се код симулованости испитује да ли су уговорне стране уопште желеле правна дејства уговора о доживотном издржавању, код недостатка алеаторности полази се од закљученог уговора и испитује да ли је, с обзиром на болест или старост примаоца издржавања, за даваоца у тренутку закључења постојала стварна неизвесност у погледу трајања и обима његових обавеза.¹¹⁹

Ипак, заштита наследника не подразумева довођење у питање сваког уговора о доживотном издржавању који утиче на њихов наследноправни положај. Њен циљ је спречавање злоупотребе овог института у случајевима у којима формално закључен уговор не одговара својој стварној правној и социјалној функцији, како би се спречило заобилажење наследноправних правила и обезбедила правна сигурност свих учесника правног промета.

¹¹⁵ Видети: Пресуда Врховног суда Црне Горе, Рев. 371/11 од 6. 4. 2011. године (извор: *Билтен Врховног суда Црне Горе*, 2011): „Испитивање здравственог стања и способности примаоца издржавања имало би места само уколико се пре потписивања и овере уговора посумња у такву способност.“

¹¹⁶ Право да траже поништај уговора из разлога што због болести или старости примаоца уговор није представљао никакву неизвесност за даваоца издржавања признато је законским наследницима примаоца. Они то могу да учине у року од годину дана од сазнања за уговор, при чему овај рок не почиње да тече пре смрти примаоца, а најкасније у року од три године од отварања наслеђа примаоца издржавања. Чл. 203 Закона о наслеђивању.

¹¹⁷ Н. Ковачевић, Активна легитимација за раскид уговора о доживотном издржавању, *Право – теорија и пракса*, бр. 4–6/2012, стр. 71–72.

¹¹⁸ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 317/99 од 28. 10. 1999. године (извор: М. Почуча, *op. cit.*, стр. 115–116).

¹¹⁹ М. Јечменић, Повреда начела савесности и поштења и злоупотреба права из уговора о доживотном издржавању, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, год. 85, књ. 73, бр. 5/2013, стр. 228–230.

IV ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА ПОВЕРИОЦИМА ПРИМАОЦА ИЗДРЖАВАЊА

За разлику од дејстава која уговор о доживотном издржавању производи према наследницима примаоца издржавања, његова дејства према повериоцима примаоца издржавања не произлазе из наследноправног положаја трећих лица, већ из чињенице да предмет уговора може представљати део имовине из које се повериоци намирују. Правни положај поверилаца не уређује се посебним одредбама Закона о наслеђивању, већ применом општих правила облигационог права о заштити поверилаца од правних радњи дужника предузетих на њихову штету. Наведеним решењем законодавац настоји да успостави равнотежу између права сваког лица да слободно располаже својом имовином и права поверилаца да своја потраживања намире из имовине дужника. Иако уговор о доживотном издржавању представља теретан и алеаторан правни посао, ни он не може бити изузет од контроле у случају злоупотребе. Уколико је закључен са циљем да се онемогући намирење поверилаца, они могу користити општа средства грађанскоправне заштите, под условима прописаним Законом о облигационим односима.

1. Правни положај поверилаца примаоца издржавања

Закључење уговора о доживотном издржавању може произвести значајна правна дејства према повериоцима примаоца издржавања. Док је интерес наследника условљен правом на наслеђивање, интерес поверилаца произлази из постојања доспелог потраживања и могућности његовог намирења из имовине дужника. Уколико предмет уговора чини имовина која би, да није дошло до њеног преноса, могла бити предмет извршења, закључење овог уговора може утицати на могућност поверилаца примаоца издржавања да остваре своје право. Због тога дејства уговора о доживотном издржавању нису ограничена искључиво на уговорне стране и наследнике, већ могу захватити и положај других лица чија су права везана за имовину примаоца издржавања.

Теретни карактер уговора о доживотном издржавању од значаја је за заштиту поверилаца, јер се имовина примаоца не преноси без накнаде, већ у замену за пружено издржавање. Стога се ова ситуација не може изједначити са бесплатним располагањем

имовином, већ је неопходно испитати да ли су испуњени услови за примену општих правила облигационог права о побијању правних радњи дужника.¹²⁰

Уговор о доживотном издржавању захтева пажљиво успостављање равнотеже између два супротстављена интереса када су у питању повериоци примаоца издржавања. С једне стране, неопходно је очувати правну сигурност и омогућити примаоцу издржавања да слободно обезбеди своју егзистенцију закључењем овог уговора. С друге стране, није прихватљиво да се институт уговора о доживотном издржавању користи као средство за избегавање испуњења обавеза према повериоцима. Правна заштита поверилаца не сме бити ни сувише рестриктивна, али ни толико широка да доведе у питање стабилност овог уговора као једног од најзначајнијих облигационих уговора од значаја за наследно право.

Иако се у правној теорији дејства уговора о доживотном издржавању према повериоцима најчешће анализирају кроз положај класичног повериоца који потражује исплату новчаног дуга, у пракси се могу јавити и сложеније ситуације. Тако се као повериоци могу појавити и лица чије потраживање произлази из меничноправног односа, уговора о јемству или правила о солидарној обавези. У тим случајевима закључење уговора о доживотном издржавању може непосредно утицати на могућност намирења њихових потраживања, уколико је предмет уговора представљао значајан део имовине примаоца издржавања.

Код меничног дужника, специфичност произлази из апстрактне природе меничне обавезе.¹²¹ Лице које је исплатило меничну обавезу стиче право регреса према лицима која су по меничном праву одговорна за исплату. Уколико је једно од тих лица претходно закључило уговор о доживотном издржавању и тиме пренело већину своје имовине, може доћи до ситуације у којој регресни поверилац није у могућности да се намири. У таквом случају није спорна сама пуноважност уговора о доживотном издржавању, већ се поставља питање да ли су испуњени услови за побијање те правне радње према правилима Закона о облигационим односима.¹²²

Слично томе, жирант, односно јемац који је испунио обавезу главног дужника стиче право да од главног дужника захтева накнаду свега што је исплатио повериоцу.¹²³ Од тренутка исплате он постаје поверилац главног дужника. Уколико је главни дужник пре или

¹²⁰ Чл. 281 Закона о облигационим односима.

¹²¹ Чл. 16 Закона о меници, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 104/46, *Службени лист СФРЈ*, бр. 16/65, 54/70, 57/89 и *Службени лист СРЈ*, бр. 46/96.

¹²² Узмимо за пример следећу ситуацију: лице А издаје меницу, лице Б је авалиста, а лице В је индосант. Лице Б исплати цео менични дуг и стиче право регреса према лицу А. У међувремену је лице А закључило уговор о доживотном издржавању и пренео једину вредну непокретност на даваоца издржавања. Уколико су испуњени услови из чл. 280–285 Закона о облигационим односима, лице Б може побијати ту правну радњу ради намирења свог регресног потраживања.

¹²³ Чл. 1004–1019 Закона о облигационим односима.

након настанка тог потраживања закључио уговор о доживотном издржавању којим је пренео своју највреднију имовину, жирант се може наћи у положају да своје регресно потраживање не може да наплати. Под условима прописаним Законом о облигационим односима, и он може користити паулијанску тужбу ради заштите својих интереса.¹²⁴

Исто правило важи и за солидарне дужнике. Дужник који испуни целокупну обавезу стиче право регреса према осталим солидарним дужницима.¹²⁵ Уколико је неки од њих у међувремену закључио уговор о доживотном издржавању и тиме значајно умањио своју имовину, регресни поверилац може бити онемогућен да наплати свој део потраживања. И у овом случају примењују се општа правила о побијању правних радњи дужника, јер закон не прави разлику између класичног и регресног повериоца када су испуњени услови за примену паулијанске тужбе.¹²⁶

Из наведених примера произлази да се дејства уговора о доживотном издржавању према повериоцима не могу ограничити само на класичне облигационе односе. Положај меничног дужника, жиранта и солидарног дужника показује да круг лица чији интереси могу бити погођени закључењем овог уговора може бити знатно шири. Заједничко свим овим ситуацијама јесте чињеница да се њихова заштита не заснива на посебним правилима наследног права, већ на општим институтима облигационог права, пре свега на побијању правних радњи дужника када су за то испуњени законом прописани услови.

2. Паулијанска тужба (*actio Pauliana*) као средство заштите поверилаца примаоца издржавања

Уколико дужник закључењем уговора о доживотном издржавању умањи своју имовину до те мере да повериоци више не могу да намире своја потраживања, њима на располагању стоји посебно средство облигационоправне заштите – побијање правних радњи дужника, односно *actio Pauliana*.¹²⁷

¹²⁴ На пример: Банка наплати кредит од јемца. Након исплате, јемац тражи регрес од главног дужника, али сазнаје да је дужник неколико месеци раније закључио уговор о доживотном издржавању и пренео своју кућу. Уколико су испуњени законски услови, јемац може захтевати да се тај уговор прогласи без дејства према њему у мери неопходној за намирење његовог потраживања.

¹²⁵ Чл. 414–424 Закона о облигационим односима.

¹²⁶ Пример: лице А и лице Б су солидарни дужници према повериоцу. Лице А исплати цео дуг и стиче право да од лица Б захтева половину исплаћеног износа. Ако је лице Б пре тога пренело своју једину непокретност уговором о доживотном издржавању, лице А може, као регресни поверилац, користити средства заштите предвиђена Законом о облигационим односима.

¹²⁷ Према одредбама Закона о облигационим односима, сваки поверилац чије је потраживање доспело за исплату може побијати правну радњу свог дужника која је предузета на његову штету. Видети чл. 280 Закона о облигационим односима.

Сврха паулијанске тужбе није ограничење слободе располагања имовином, већ спречавање злоупотребе те слободе на штету поверилаца. Закон о облигационим односима прописује више услова који морају бити кумулативно испуњени да би захтев поверилаца био основан. Пре свега, неопходно је да поверилац има доспело потраживање, да је правном радњом дужника онемогућено или значајно отежано његово намирење, као и да су испуњени посебни услови који зависе од тога да ли је реч о теретном или бесплатном правном послу.¹²⁸

У поступцима покренутим ради побијања уговора о доживотном издржавању посебан значај имају правила о терету доказивања. Будући да се паулијанском тужбом не доводи у питање сама пуноважност уговора, већ његово дејство према одређеном повериоцу, поверилац који покреће поступак дужан је да докаже све чињенице на којима заснива свој захтев. Овакво решење произлази из општег правила парничног поступка да свака странка доказује чињенице на које се позива ради остварења свог права.¹²⁹

У том смислу, поверилац је пре свега дужан да докаже постојање свог потраживања, као и чињеницу да је закључењем уговора о доживотном издржавању дошло до смањења имовине дужника у мери која онемогућава или значајно отежава намирење тог потраживања. Поред тога, када је реч о теретном правном послу, неопходно је доказати и да је давалац издржавања знао или је, према околностима случаја, морао знати да се закључењем уговора оштећују повериоци.¹³⁰ Управо ова чињеница у пракси најчешће представља најсложенији елемент доказног поступка.

С друге стране, давалац издржавања има интерес да докаже да је уговор закључен ради стварног обезбеђивања издржавања, да је преузете обавезе извршавао савесно и да није имао сазнања о постојању околности које би указивале на оштећење поверилаца. У том циљу, као доказна средства могу послужити уговор о доживотном издржавању, исправе које потврђују пружено издржавање, медицинска документација, сведочења лица која су непосредно била упозната са односом уговорних страна, као и друга документа која указују на стварну природу њиховог односа.

Престроги доказни стандарди могли би довести до тога да повериоци остану без ефективне правне заштите, док би сувише либералан приступ створио опасност да сваки уговор о доживотном издржавању буде доведен у питање. Стога се може закључити да правилна примена правила о доказивању има једнако важну улогу као и материјалноправне претпоставке за побијање правних радњи дужника.

¹²⁸ Чл. 280–285 Закона о облигационим односима.

¹²⁹ Чл. 231 Закона о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020, 10/2023 – др. закон.

¹³⁰ Н. Мишчевић, Активна легитимација за побијање правних радњи дужника изван стечаја: време настанка потраживања, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2018, стр. 1333–1335.

Побијање правне радње може се вршити тужбом или приговором. Тужба за побијање подноси се против трећег лица са којим је или у чију је корист предузета правна радња која се побија, односно против његових универзалних правних следбеника.¹³¹ Код уговора о доживотном издржавању то значи да се тужба, по правилу, подноси против даваоца издржавања, као лица у чију је корист извршено располагање. Ако је давалац даље отуђио прибављену корист теретним правним послом, тужба се против прибавиоца може подићи ако је он знао да се располагање његовог претходника могло побијати, док код даљег бесплатног располагања такво сазнање није потребно.

Посебан значај за заштиту поверилаца има неправи уговор о доживотном издржавању будући да се пренос имовинских права на даваоца издржавања врши још за живота примаоца.¹³² Непосредна последица таквог располагања јесте умањење имовине примаоца из које се његови повериоци могу намирити, због чега и неправи уговор, уколико су испуњене законом прописане претпоставке, може бити предмет побијања према правилима о побијању дужникових правних радњи. У том случају тужба се подноси против даваоца издржавања као лица са којим је правна радња предузета, а њено успешно побијање не доводи у питање пуноважност уговора, већ он губи дејство према повериоцу који га је побијао и само у мери потребној за намирање његовог потраживања.¹³³

Питање рокова за побијање оваквих правних послова такође има практичан значај.¹³⁴ Закон прописује временска ограничења у којима поверилац може остварити ово право, али се у теорији указује да њихова примена код уговора о доживотном издржавању може бити спорна, имајући у виду да коначан прелазак имовине наступа тек смрћу примаоца издржавања. Рок за подношење паулијанске тужбе зависи од природе располагања које се побија. Код теретних располагања из члана 281 став 1 Закона о облигационим односима рок износи једну годину, док се на остале случајеве – теретна располагања између супружника, односно крвних сродника у правој линији и у побочној линији до четвртог степена, као и тазбинских сродника до истог степена, те бесплатна располагања и са њима изједначене правне радње – примењује рок од три године.¹³⁵

Успех паулијанске тужбе не доводи до ништавости нити до престанка уговора о доживотном издржавању. Њено дејство је релативно и ограничено искључиво на однос

¹³¹ Чл. 283 ст. 1–3 Закона о облигационим односима.

¹³² Н. Крстић, Има ли места тзв. неправом уговору о доживотном издржавању у будућој кодификацији грађанског права?, стр. 596–599.

¹³³ Чл. 283 ст. 1 и 2 и чл. 284 Закона о облигационим односима.

¹³⁴ А. Радованов, Рокови и пасивна легитимација код паулијанске тужбе, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 5–6/2017, стр. 288–293.

¹³⁵ Видети: Решење Врховног суда, Рев. 31137/2023 од 18. 1. 2024. године (сентенца усвојена на седници Грађанског одељења Врховног суда од 5. 11. 2024. године – преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-311372023-3121314-побијање-дужникових-правних-радњи>. Приступ: 2. 9. 2026. године).

између повериоца који је покренуо поступак и лица против којег је тужба усмерена. То значи да уговор остаје пуноважан између примаоца и даваоца издржавања, као и према свим другим лицима, док се само у односу на повериоца који је успео у спору сматра да правна радња нема дејство у мери неопходној за намирење његовог потраживања.

Законодавац није прихватио могућност да се због заштите једног повериоца поништи читав уговор, јер би таква последица несразмерно погодила и другу уговорну страну, која је евентуално уредно испуњавала своје обавезе издржавања. Уместо тога, прихваћено је решење према којем се заштита повериоца обезбеђује само у обиму потребном за намирење његовог потраживања, док уговор наставља да производи дејства у свим осталим односима. Давалац издржавања често годинама извршава уговорне обавезе, пружајући материјалну и личну помоћ примаоцу издржавања. Потпуно поништење таквог уговора због постојања потраживања једног повериоца било би супротно начелу правичности и довело би у питање поверење у овај институт. Зато је релативно дејство паулијанске тужбе најпримеренији механизам којим се истовремено штите интереси поверилаца и правна сигурност уговорних страна.

Решење које је прихваћено у нашем праву представља правилан баланс између интереса уговорних страна и интереса поверилаца – оно не доводи у питање пуноважност уговора о доживотном издржавању као теретног правног посла, али и омогућава ефикасну заштиту поверилаца када је овај институт употребљен супротно својој сврси.

2.1. Значај времена настанка потраживања за правни положај поверилаца примаоца издржавања

Приликом оцене дејства уговора о доживотном издржавању према повериоцима значајан је тренутак настанка потраживања. Од ове околности у великој мери зависи да ли ће бити испуњени услови за побијање правне радње дужника, будући да се правни положај повериоца не може посматрати независно од времена у ком је настала његова тражбина.¹³⁶

Најчешће неће бити спорно да поверилац чије је потраживање настало пре закључења уговора о доживотном издржавању има правни интерес да оспорава располагање имовином које је довело до немогућности или значајног отежавања намирења његовог потраживања. У том случају постоји временска повезаност између постојећег дуга и каснијег располагања имовином, што представља једну од околности које суд цени приликом примене правила о побијању правних радњи дужника.

¹³⁶ Н. Мишчевић, *op. cit.*, стр. 1343–1348.

Сложеније ситуације јављају се када потраживање повериоца настане тек након закључења уговора о доживотном издржавању. Само по себи, то не искључује могућност правне заштите, али захтева пажљивију оцену свих околности конкретног случаја. Нарочито је то изражено код регресних потраживања меничног дужника, јемца и солидарног дужника, јер њихово право на регрес настаје тек испуњењем туђе обавезе, иако се његов правни основ налази у раније успостављеном облигационом односу. Због тога није довољно посматрати само тренутак када је потраживање формално настало, већ и правни однос из кога оно произлази.¹³⁷

Посебно питање представљају будућа потраживања. Иако она у тренутку закључења уговора још нису доспела, у појединим случајевима већ постоји правни однос из кога ће извесно настати обавеза. У таквим ситуацијама није оправдано апсолутно искључити могућност заштите поверилаца, већ је неопходно испитати да ли је у тренутку располагања имовином дужник могао разумно предвидети настанак своје будуће обавезе и последице које ће такво располагање произвести по повериоце.

Од времена настанка потраживања потребно је разликовати тренутак од којег поверилац може остваривати право на побијање, као и почетак тока рока за подношење паулијанске тужбе. Према Закону о облигационим односима, право на побијање припада повериоцу чије је потраживање доспело за исплату, без обзира на то када је оно настало.¹³⁸ Рок за подношење тужбе, међутим, не тече од настанка нити од доспелости потраживања, већ од дана када је предузета правна радња која се побија.¹³⁹ Када је реч о правном послу који се односи на непокретност, за чији је пренос потребан упис у јавни регистар, у судској пракси је прихваћено да се рок рачуна најкасније од дана уписа преноса права у јавни регистар.¹⁴⁰

Из наведеног произлази да време настанка потраживања треба посматрати у вези са осталим условима за побијање правне радње дужника. За остваривање правне заштите од значаја је доспелост потраживања, док се за благовременост паулијанске тужбе посебно цени тренутак од којег почиње да тече законом прописани рок за побијање. На тај начин се

¹³⁷ Узмимо за пример следећу ситуацију: привредно друштво А има доспело потраживање према лицу Б. Неколико дана након што је примило опомену пред тужбу, лице Б закључује уговор о доживотном издржавању и преноси своју једину непокретност на даваоца издржавања. У таквој ситуацији поверилац може захтевати побијање ове правне радње ако докаже да су испуњени услови прописани Законом о облигационим односима. Насупрот томе, ако је потраживање настало тек више година након закључења уговора, сама чињеница преноса имовине неће бити довољна за успех у спору, већ ће бити неопходно испитати све околности конкретног случаја.

¹³⁸ Чл. 280 ст. 1 Закона о облигационим односима.

¹³⁹ Чл. 285 ст. 2 Закона о облигационим односима.

¹⁴⁰ Видети: Решење Врховног суда, Рев. 31137/2023 од 18. 1. 2024. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-311372023-3121314-побијање-дужникових-правних-радњи>. Приступ: 2. 9. 2026. године).

временски аспект заштите поверилаца не своди само на питање када је њихово потраживање настало, већ обухвата и тренутак од којег оно може бити заштићено, као и рок у којем се та заштита може остварити.

2.2. Савесност даваоца издржавања као услов заштите поверилаца примаоца издржавања

Када се побија уговор о доживотном издржавању као теретан правни посао, једно од кључних питања јесте савесност даваоца издржавања.¹⁴¹ За разлику од бесплатних располагања, код којих се за побијање не захтева да је трећем лицу било познато или могло бити познато да дужник предузетим располагањем наноси штету повериоцима, код теретног располагања поверилац, по правилу, мора доказати да је трећем лицу та околност била позната или могла бити позната.¹⁴²

Оцена савесности не може се заснивати на једној чињеници, већ представља резултат свеобухватне анализе околности конкретног случаја. Суд ће, између осталог, ценити однос између уговорних страна, време закључења уговора, имовинско стање примаоца издржавања, постојање доспелих обавеза, као и околност да ли је давалац издржавања био упознат са тим да се против примаоца воде судски или извршни поступци. Ниједна од ових околности појединачно није довољна за закључак о савесности или несавесности, већ се оне морају посматрати као јединствена чињенична целина.

Посебно правило предвиђено је када је давалац издржавања лице које се налази у законом одређеном блиском односу са примаоцем издржавања. Ако је давалац издржавања супружник примаоца, његов крвни сродник у правој линији или у побочној линији до четвртог степена, односно тазбински сродник до истог степена, претпоставља се да му је било познато да прималац предузетим располагањем наноси штету својим повериоцима.¹⁴³ Поверилац, према томе, у овим случајевима није дужан да доказује постојање тог сазнања код даваоца издржавања, већ закон установљава претпоставку његовог постојања. Ова претпоставка је оборива, па давалац издржавања може доказивати да му није било познато да се располагањем наноси штета повериоцима.

Из наведеног произлази да је за оцену сазнања даваоца издржавања неопходно разликовати општи режим теретних располагања из члана 281 став 1 Закона о облигационим односима од посебног режима прописаног за лица из става 2 истог члана. Док у првом

¹⁴¹ А. Радованов, *op. cit.*, стр. 288–289.

¹⁴² Чл. 281 ст. 1 Закона о облигационим односима.

¹⁴³ Чл. 281 ст. 2 Закона о облигационим односима.

случају поверилац доказује да је даваоцу издржавања било познато или могло бити познато да се располагањем наноси штета повериоцима, у другом случају закон постојање таквог сазнања претпоставља.

По нашем мишљењу, законско решење којим се код лица из члана 281 става 2 Закона о облигационим односима претпоставља сазнање о оштећењу поверилаца начелно је оправдано, јер блискост односа са дужником повећава вероватноћу познавања његових имовинских прилика и истовремено олакшава положај повериоца у погледу доказивања. Ипак, специфичност уговора о доживотном издржавању захтева опрез приликом примене ове претпоставке, будући да се овај уговор често закључује управо између чланова породице. Због тога чињеница сродства не би смела, сама по себи, да онемогући даваоца издржавања да обори законску претпоставку доказивањем да, упркос блиском односу са примаоцем, није знао да се закључењем уговора наноси штета његовим повериоцима. На тај начин се, с једне стране, задржава појачана заштита поверилаца коју закон оправдано предвиђа, а с друге стране омогућава уважавање специфичних околности конкретног уговора о доживотном издржавању.¹⁴⁴

3. Разлике између правног положаја наследника и поверилаца примаоца издржавања

Иако наследници и повериоци представљају трећа лица на која уговор о доживотном издржавању може производити значајна правна дејства, њихов правни положај, природа интереса који се штите и правна средства која им стоје на располагању суштински се разликују.

Пре свега, наследници своја права заснивају на наследноправном односу са примаоцем издржавања. Њихов интерес усмерен је на очување заоставштине и заштиту права која би остварили да уговор о доживотном издржавању није био закључен или да не производи правно дејство. Из тог разлога, наследници најчешће настоје да докажу постојање

¹⁴⁴ На пример, прималац издржавања закључи уговор о доживотном издржавању са сином у време када има доспелу обавезу према повериоцу. Како је син сродник по крви у правој линији, претпоставља се да му је било познато да прималац располагањем наноси штету повериоцу. Међутим, давалац издржавања могао би настојати да обори ову претпоставку доказивањем, примера ради, да дуже време није био упознат са финансијским пословима примаоца, да са њим није живео у заједничком домаћинству, да му постојање дуга и поступка наплате није било познато, да поверилац према примаоцу до тада није предузимао радње наплате које би му могле бити познате, као и да је уговор закључен ради обезбеђивања стварно потребног и фактички пружаног издржавања. Ове околности не би саме по себи значиле да је законска претпоставка оборена, већ би биле предмет оцене суда заједно са осталим доказима изведеним у поступку. Оборив карактер ове претпоставке омогућава да се специфичности конкретног односа између примаоца и даваоца издржавања ипак узму у обзир, при чему је на даваоцу издржавања терет доказивања чињеница из којих произлази да му, упркос постојању блиског сродничког односа, оштећење поверилаца није било познато.

неког од разлога за правну неваљаност уговора. Њихов крајњи циљ је да предмет уговора поново уђе у заоставштину и буде предмет наслеђивања.¹⁴⁵

За разлику од наследника, повериоци свој положај не заснивају на наследном праву, већ на постојању облигационог односа са примаоцем издржавања. Њихов интерес није усмерен на оспоравање уговора као таквог, нити на враћање имовине у заоставштину, већ искључиво на обезбеђивање могућности намирења сопственог потраживања. Због тога они, по правилу, не захтевају утврђење ништавости уговора, већ користе паулијанску тужбу као средство да уговор буде проглашен без дејства према њима у мери неопходној за намирење њиховог потраживања.

Разлика се огледа и у правним последицама успеха у спору. Уколико наследници успеју да докажу да је уговор правно неваљан, последице се односе на сам уговор и његову правну судбину, што може довести до тога да предмет уговора поново постане део заоставштине. Насупрот томе, успешна паулијанска тужба не доводи у питање пуноважност уговора, већ само ограничава његово дејство према повериоцу који је покренуо поступак. Уговор и даље остаје на снази између уговорних страна и производи дејства према свим другим лицима.

Разлике постоје и у погледу предмета доказивања. Наследници најчешће доказују недостатке у самом поступку закључења уговора, непостојање алеаторности, симулацију, недостатак пословне способности примаоца издржавања, мане воље или недозвољену побуду. С друге стране, поверилац доказује постојање свог потраживања, немогућност или отежано намирење, као и испуњеност законских услова за побијање правне радње дужника. Стога, иако је предмет спора исти уговор, предмет тужбеног захтева се разликује, а и чињенице које се доказују битно су различите.

Наведене разлике показују да се дејства уговора о доживотном издржавању према наследницима и повериоцима примаоца издржавања не могу посматрати на истоветан начин: различити су правни основи, штите се различити интереси. Дејства уговора према свакој од категорија ових субјеката захтевају самосталну правну анализу, уз уважавање сврхе института уговора о доживотном издржавању и правила грађанског права која регулишу њихов положај.

¹⁴⁵ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 70–71.

У ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА БЕНЕФИЦИЈАРУ

1. Појам бенефицијара

Код уговора о доживотном издржавању издржавање се, по правилу, пружа примаоцу издржавања као уговорној страни, али оно може бити уговорено и у корист трећег лица. У таквој ситуацији давалац издржавања обавезује се свом сауговорачу да ће одређено треће лице издржавати до краја његовог живота. Лице које уговара корист за треће лице означава се као стипулант (или промисар), давалац издржавања као промитент, док се треће лице у чију је корист издржавање уговорено означава као корисник издржавања, односно бенефицијар.¹⁴⁶

За разлику од типичног уговора о доживотном издржавању, код којег се обавеза издржавања извршава према сауговорачу даваоца издржавања, овде се та обавеза извршава према другом лицу. Стипулант се, са своје стране, обавезује да даваоцу издржавања пренесе својину на одређеним стварима или неко друго имовинско право.¹⁴⁷ Тиме долази до раздвајања лица које располаже својом имовином и лица чије се животне потребе обезбеђују извршењем уговора.

Бенефицијар није уговорна страна и не учествује у закључењу уговора о доживотном издржавању, али се ипак јавља као посебан субјект правног односа који из закљученог уговора стиче одређена права.¹⁴⁸ Због тога појам субјекта уговора о доживотном издржавању треба разликовати од појма уговорних страна. Док су уговорне стране лица која непосредно закључују уговор и преузимају уговорне обавезе, круг субјекта може бити шири и обухватити и треће лице у чију је корист одређено давање уговорено.¹⁴⁹

Будући да не учествује у закључењу уговора и не преузима уговорне обавезе, за бенефицијара се не захтева пословна способност потребна за закључење уговора. Стога се у том својству може појавити и пословно неспособно или малолетно лице, па чак и зачетак.¹⁵⁰ Овакво решење произлази из природе уговора у корист трећег лица: бенефицијар не учествује у формирању сагласности воља уговорних страна, већ му се њиховим правним послом установљава одређена корист.

¹⁴⁶ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 506; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270; И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433.

¹⁴⁷ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 525.

¹⁴⁸ И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270.

¹⁴⁹ И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433.

¹⁵⁰ И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526.

Могућност уговарања доживотног издржавања у корист трећег лица, према томе, не мења основну двострану структуру уговора, али проширује круг лица на која он непосредно производи правна дејства. Бенефицијар не постаје уговорна страна самим тим што је издржавање намењено њему, али његов положај није ни положај лица које од закљученог уговора има само фактичку корист. Чињеница да му из уговора припадају сопствена овлашћења оправдава његово издвајање као посебног субјекта овог уговорног односа.¹⁵¹ Природа и обим тих овлашћења одређују његов правни положај, који захтева засебно разматрање.

2. Правни положај бенефицијара

Иако бенефицијар није уговорна страна, његов правни положај није само посредан или фактички. Он стиче сопствено и непосредно право према даваоцу издржавања да захтева испуњење уговорене обавезе.¹⁵² Тиме се његов положај разликује од положаја трећих лица на која уговор о доживотном издржавању може имати одређене последице. Бенефицијар није само лице чија је правна сфера посредно погођена закљученим уговором, већ титулар права које из њега непосредно произлази.

Право да захтева испуњење обавезе према бенефицијару истовремено припада и стипуланту.¹⁵³ Постојање ових паралелних овлашћења не значи, међутим, да су њихови правни положаји идентични. Стипулант је уговорна страна и његова овлашћења произлазе из самог уговорног односа у чијем је заснивању учествовао, док бенефицијар сопствено право стиче као треће лице у чију је корист обавеза уговорена. Због тога се обим овлашћења која припадају бенефицијару не може аутоматски изједначити са овлашћењима стипуланта.¹⁵⁴

Према ставу заступљеном у литератури, право бенефицијара на издржавање везује се за закључење уговора, иако он сам није учествовао у формирању сагласности воља уговорних страна.¹⁵⁵ Његова сагласност, дакле, није услов за пуноважан настанак уговора у његову корист. Ипак, чињеница да је корист установљена не значи да му она може бити наметнута против његове воље, па бенефицијар има могућност да је одбије.¹⁵⁶

При томе треба разликовати настанак уговора у корист трећег лица од коначног учвршћивања права које је тим уговором установљено. Док бенефицијар не изјави да прихвата уговорену корист, стипулант је, према правилима о уговору у корист трећег, може

¹⁵¹ И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270.

¹⁵² Чл. 149 ст. 1 Закона о облигационим односима.

¹⁵³ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526.

¹⁵⁴ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526–527.

¹⁵⁵ И. Гаврић, *op. cit.*, стр. 433.

¹⁵⁶ *Ibid.*

опозвати или изменити. Прихватањем користи право бенефицијара добија самосталнији карактер, тако да даље располагање тим правом више није препуштено искључиво вољи стипуланта.¹⁵⁷ Ово разграничење је значајно јер показује да положај бенефицијара није непроменљив од тренутка закључења уговора, већ се степен самосталности његовог права мења зависно од тога да ли је уговорену корист прихватио.

Самосталност права бенефицијара видљива је и у односу према даваоцу издржавања. Он може непосредно захтевати извршење уговорених чинидби, без посредовања стипуланта.¹⁵⁸ Промитент, с друге стране, може према бенефицијару истицати приговоре које има по основу уговора из којег је настало право трећег лица.¹⁵⁹ Наведеним поступањем непосредност права бенефицијара не доводи до стварања обавезе промитента која би била потпуно одвојена од основног уговорног односа, већ његово право и даље налази свој правни основ у уговору закљученом између стипуланта и промитента.

Право бенефицијара на издржавање има изразито лични карактер. Потраживања примаоца издржавања, као ни потраживања трећег лица у чију је корист доживотно издржавање уговорено, не могу се преносити на друга лица.¹⁶⁰ Непреносивост одговара сврси овог уговора, будући да је њиме обезбеђено задовољавање животних потреба конкретно одређеног лица. Допуштање слободног располагања потраживањем на издржавање било би тешко помирљиво са личном природом престација које давалац треба да извршава.

Садржина обавезе коју давалац извршава према бенефицијару одређује се првенствено самим уговором. Њиме се могу прецизирати врста, обим, квалитет, место, начин и време извршења појединих чинидби, док се у недостатку посебног уговорног уређења примењују правила о садржини обавезе издржавања.¹⁶¹ Право бенефицијара да захтева извршење тих чинидби траје до краја његовог живота.

За правни положај бенефицијара нарочито је значајно временско раздвајање стицања права даваоца на предмету уговора и трајања његове обавезе издржавања. Према законском решењу, када је доживотно издржавање уговорено у корист трећег лица, давалац стиче својину на предметима уговора у тренутку смрти свог сауговорача, ако уговором није

¹⁵⁷ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526.

¹⁵⁸ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 67.

¹⁵⁹ Чл. 151 Закона о облигационим односима.

¹⁶⁰ Чл. 200 Закона о наслеђивању; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 67.

¹⁶¹ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 528.

одређено да својина прелази тек у тренутку смрти бенефицијара.¹⁶² Без обзира на то када је уговорено стицање својине, обавеза издржавања траје до смрти трећег лица.¹⁶³

То значи да смрт стипуланта не доводи до престанка правног односа између даваоца и бенефицијара. Напротив, ако бенефицијар надживи стипуланта, давалац може већ стећи својину на уговореној имовини, а да његова обавеза издржавања настави да траје све до смрти бенефицијара.¹⁶⁴ У том периоду његов положај постаје нарочито осетљив: стипулант, који је као уговорна страна могао да захтева уредно испуњење и реагује на повреду уговора, више није жив, док давалац остаје непосредно обавезан према трећем лицу.¹⁶⁵ Због тога законски положај бенефицијара не може бити исцрпљен самим признавањем права на издржавање, већ захтева и одговарајуће механизме заштите тог права.

3. Правна заштита бенефицијара

Признавање бенефицијару сопственог и непосредног права на издржавање подразумева и постојање одговарајућих механизма којима се обезбеђује његово остваривање. Потребна за заштитом нарочито долази до изражаја након смрти стипуланта. До тог тренутка стипулант, као уговорна страна, може да захтева уредно извршење обавезе према бенефицијару и да реагује у случају њене повреде, док његовом смрћу треће лице остаје једини непосредни носилац интереса да се издржавање настави на уговорени начин.¹⁶⁶ Истовремено, давалац може стећи својину на стварима и правима обухваћеним уговором, иако његова обавеза према бенефицијару наставља да траје до смрти тог лица.¹⁶⁷ Због тога би положај бенефицијара био непотпун када би му било признато само право да захтева испуњење, без одговарајућих средстава којима може реаговати када је даље остваривање тог права угрожено.

Закон о наслеђивању зато предвиђа посебна правила о заштити трећег лица у чију је корист доживотно издржавање уговорено. Поред непосредног захтева за испуњење обавезе, правни положај бенефицијара заштићен је и одређеним овлашћењима у погледу раскида уговора и обезбеђења његовог права. Ово овлашћење не треба, међутим, изједначавати са положајем стипуланта. Док је стипулант жив, бенефицијар није уговорна страна и само

¹⁶² Чл. 198 ст. 1 Закона о наслеђивању; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270–271; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 528.

¹⁶³ Чл. 198 ст. 2 Закона о наслеђивању; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 271; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 528.

¹⁶⁴ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66–67; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270–271; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 528.

¹⁶⁵ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526–527.

¹⁶⁶ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66–67; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526–527.

¹⁶⁷ Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270–271; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 528.

постојање његовог непосредног права на издржавање не даје му сва овлашћења која припадају уговорнику.¹⁶⁸ Тек после смрти стипуланта закон му изричито признаје могућност да захтева раскид у случајевима у којима би таква заштита иначе припадала примаоцу издржавања.

Тако, треће лице у чију је корист издржавање уговорено може, након смрти сауговарача даваоца издржавања, захтевати раскид уговора због поремећених односа.¹⁶⁹ Исто тако, после смрти стипуланта бенефицијар може захтевати раскид услед битно промењених околности које су наступиле након закључења уговора и које су његово испуњење знатно отежале.¹⁷⁰ Закон тиме омогућава трећем лицу да непосредно утиче на опстанак правног односа из којег остварује корист онда када лице које је тај однос засновало више није у могућности да штити његов интерес.

Закон о наслеђивању не уређује посебно право бенефицијара да захтева раскид уговора због неиспуњења обавезе издржавања. Могућност раскида уговора о доживотном издржавању по овом основу прихваћена је у судској пракси применом општих правила о раскиду двострано обавезних уговора из члана 124 Закона о облигационим односима.¹⁷¹ Међутим, ова одредба право на раскид признаје другој уговорној страни, док је бенефицијар треће лице које на основу уговора стиче сопствено и непосредно право према даваоцу издржавања.¹⁷² Сматрамо да је, после смрти стипуланта, оправдано признати бенефицијару и право да захтева раскид због неиспуњења обавезе установљене у његову корист. У супротном, он би могао да захтева испуњење сопственог права, али не и раскид уговора када давалац ту обавезу не испуњава, иако му Закон о наслеђивању у другим случајевима изричито признаје право да захтева раскид.

Значај овог овлашћења потврђен је и у судској пракси. У једном случају издржавање је било уговорено и у корист брачног друга примаоца издржавања, па се после смрти уговорног примаоца поставило питање да ли преживели брачни друг, као треће лице у чију је корист уговор закључен, може захтевати његов раскид због неизвршавања обавезе издржавања. Суд је такву могућност признао, полазећи од тога да смрћу сауговарача не престаје обавеза даваоца према кориснику издржавања и да трећем лицу мора бити

¹⁶⁸ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526–527; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66–67.

¹⁶⁹ Чл. 201 ст. 4 Закона о наслеђивању; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66.

¹⁷⁰ Чл. 202 ст. 3 Закона о наслеђивању; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66.

¹⁷¹ Чл. 124 Закона о облигационим односима; Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2428/2019 од 4. 6. 2020. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-24282019-313131-уговор-о-дoживотном-издржавању>. Приступ: 25. 7. 2026. године); Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 4028/2020 од 10. 6. 2021. године (преузето са: <https://www.vrh.sud.rs/sr/rev-40282020-313131-уговор-о-дoживотном-издржавању>. Приступ: 25. 7. 2026. године).

¹⁷² Чл. 149 став 1 Закона о облигационим односима.

омогућена одговарајућа заштита када давалац своје обавезе не извршава.¹⁷³ Овај пример јасно показује практични значај самосталног положаја бенефицијара: његово право не престаје смрћу лица које га је уговорило, већ наставља да постоји и може бити предмет непосредне судске заштите.

Питање активне легитимације бенефицијара добило је додатни значај у судској пракси у ситуацији у којој се на страни примаоца издржавања налази више лица, док је издржавање истовремено уговорено у корист трећег лица. Врховни касациони суд заузео је став да је за постојање активне легитимације бенефицијара за раскид довољна смрт једног од сауговорача.¹⁷⁴ Бенефицијару је тиме омогућено да захтева раскид и док је други прималац издржавања још жив. У литератури се указује да је оваквим, ширим тумачењем законских одредаба положај трећег лица у погледу права на раскид приближен положају примаоца издржавања као уговорне стране.¹⁷⁵

Овакво становиште има оправдање у заштитној сврси законског решења. Када би се захтевало да премину сви сауговорачи даваоца издржавања пре него што бенефицијар стекне активну легитимацију, треће лице би у одређеним случајевима могло остати без делотворног средства заштите сопственог права, иако се уговорена обавеза издржавања непосредно извршава према њему. С друге стране, проширивање његових овлашћења не би требало да доведе до потпуног изједначавања са уговорном страном, јер би се тиме занемарила основна разлика између лица које је уговор закључило и трећег лица које је њиме стекло корист. Право на раскид зато треба посматрати као средство заштите непосредног права бенефицијара, а не као основ за признавање општег положаја уговорне стране.¹⁷⁶

Када је реч о споразумном раскиду, положај бенефицијара зависи од тога да ли је право установљено у његову корист постало неопозиво. Према општим правилима о уговору у корист трећег, стипулант може опозвати или изменити корист све док бенефицијар не изјави да прихвата оно што је уговорено у његову корист.¹⁷⁷ Након прихватања користи, уговорне стране својим споразумом не би могле без сагласности бенефицијара угасити или изменити његово већ стечено непосредно право. Стога је код споразумног раскида потребно разликовати престанак уговорног односа између уговорних страна од располагања правом које је треће лице већ стекло на основу уговора. У случају смрти стипуланта, бенефицијар и

¹⁷³ Видети: Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1527/91 од 25. 6. 1991. године (извор: М. Убавић, *op. cit.*, стр. 137).

¹⁷⁴ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1825/10 од 24. 11. 2010. године (извор: Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 67).

¹⁷⁵ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 67.

¹⁷⁶ О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 526–527; Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66 и 70.

¹⁷⁷ Чл. 150 став 1 Закона о облигационим односима.

промислени могу споразумно раскинути уговор у истоветној форми у којој уговор и мора да буде закључен.

Значајно је и питање обима дејства раскида који бенефицијар захтева. Закон о наслеђивању не даје изричит одговор на питање да ли раскид у сваком случају мора обухватити уговор у целини. У литератури се заступа становиште да решење треба тражити у садржини конкретног уговора. Ако је предвиђено да давалац целокупну уговором обухваћену имовину стекне смрћу стипуланта, оправдано је признати бенефицијару могућност да захтева раскид уговора у целини. Насупрот томе, ако је уговорено да давалац један део имовине стиче смрћу стипуланта, а други тек смрћу бенефицијара, оправдано је дејство раскида ограничити на онај део имовине чије је стицање везано за смрт бенефицијара.¹⁷⁸ У недостатку посебног законског правила, овакво решење омогућава да се обим раскида прилагоди конкретној структури уговореног односа.

Правни положај бенефицијара може захтевати и превентивну заштиту његовог права на издржавање. После смрти сауговорача даваоца издржавања, треће лице у чију је корист издржавање уговорено може своје право из уговора обезбедити уписом у јавну књигу. Могућност обезбеђења права уписом у јавну књигу не треба, међутим, представити као опште овлашћење које бенефицијару безусловно припада од тренутка закључења уговора. Закон ово питање везује за посебну ситуацију након смрти стипуланта, односно за потребу да се право трећег лица заштити у односу на имовину коју је давалац стекао, док његова обавеза издржавања и даље траје.¹⁷⁹ Упис има функцију додатног обезбеђења права чије испуњење може временски трајати знатно дуже од живота лица које је корист уговорило.

Положај бенефицијара после смрти стипуланта тако открива и извесну неравнотежу својствену овом облику уговора. Давалац може већ стећи уговорену имовину, док треће лице и даље зависи од његовог будућег, сукцесивног извршења обавеза. Зато се законско признање права на раскид и других средстава заштите не може посматрати као неоправдано проширење положаја лица које није учествовало у закључењу уговора. Напротив, оно представља последицу чињенице да је бенефицијару самим уговором признато сопствено право чије остваривање може трајати и након престанка правног односа између првобитних уговорника.

Посматрано у целини, заштита бенефицијара почива на раздвајању његовог основног права на издржавање од овлашћења која служе његовом очувању и остваривању. Право на раскид има у том смислу акцесорни карактер: његова сврха није да бенефицијара претвори у

¹⁷⁸ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 68.

¹⁷⁹ Чл. 199 ст. 2 Закона о наслеђивању; Д. Ђурђевић, *Институције наследног права*, стр. 270–271; О. Антић, З. Балиновац, *op. cit.*, стр. 525–527.

уговорну страну, већ да му омогући делотворну реакцију када је право које непосредно црпи из уговора озбиљно угрожено.¹⁸⁰ Такво решење нарочито је оправдано после смрти стипуланта, јер од тог тренутка више не постоји уговорна страна која је корист установила и која би, поред бенефицијара, могла непосредно да штити интерес за уредно извршење уговорне обавезе.

VI ДЕЈСТВА УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ ПРЕМА КАСНИЈИМ СТИЦАОЦИМА ПРАВА СВОЈИНЕ НА НЕПОКРЕТНОСТИ КОЈА ЈЕ ПРЕДМЕТ УГОВОРНОГ РАСПОЛАГАЊА

С обзиром на то да закључењем уговора о доживотном издржавању прималац издржавања не престаје да буде власник ствари које су његов предмет, јер се пренос својине на даваоца издржавања одлаже до смрти примаоца, до тог тренутка постоји временски простор у коме прималац може поново располагати истом непокретношћу. Он је може обухватити другим уговором о доживотном издржавању, продати или поклонити трећем лицу, али и њоме располагати завештањем. Постојање више правних послова који се односе на исту непокретност не значи само по себи да су касније предузета располагања ништава. Правни проблем настаје када више лица, позивајући се на различите правне основе, претендује на стицање права својине на истој ствари.¹⁸¹

Полазиште за решавање оваквих сукоба традиционално представљају критеријуми које је судска пракса изградила поводом вишеструке продаје исте непокретности. Закључком бр. 3 са Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења највиших судова из 1986. године установљено је неколико правила. Када је више лица закључило посебне правне послове ради стицања својине на истој непокретности, а сви стипулати су савесни, предност има онај који је своје право уписао у јавне књиге. Ако уписа нема, јачи основ има савесни стипулат коме је непокретност предата у државину. Уколико нико није извршио упис нити ступио у државину, а сви стипулати су савесни, предност се признаје стипулату који је раније закључио уговор. Насупрот томе, каснији несавесни стипулат не може стећи јаче право од ранијег савесног стипулата ни тиме што је ступио у државину или исходило упис права својине.¹⁸²

¹⁸⁰ Н. Ковачевић, *op. cit.*, стр. 66 и 70.

¹⁸¹ Н. Крстић, Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 10/2011, стр. 597–598.

¹⁸² Закључак бр. 3 са Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда, одржаног 28. и 29. маја 1986. године у Београду, *Билтен судске праксе Савезног суда*, бр. 25/86.

Наведени критеријуми не могу се, међутим, директно применити на уговор о доживотном издржавању. Они су изграђени за конкуренцију више уговора о продаји, док се правно дејство уговора о доживотном издржавању битно разликује. Давалац издржавања за живота примаоца нема право својине на предмету уговора, а стицање тог права везано је за смрт примаоца, у ком тренутку он постаје ванкњижни власник, док упис својине у катастру непокретности има декларативни карактер.¹⁸³ Ни државина нема исту функцију као код вишеструке продаје: давалац може уредно испуњавати уговор годинама, а да непокретност никада није предата у његову државину. Зато критеријуми из наведеног Закључка могу послужити као полазна основа, али се морају прилагодити природи конкретних правних послова који се налазе у сукобу.¹⁸⁴

Приликом разрешења сукоба основа стицања мора се имати у виду и начело поуздања у катастар непокретности, према коме се подаци уписани у катастар сматрају истинитим и потпуним, а савесно лице не може сносити штетне последице због поуздања у њих.¹⁸⁵ Ипак, заштита која произлази из овог начела претпоставља савесност стицаоца, због чега се у конкуренцији са раније закљученим уговором о доживотном издржавању поставља питање које су околности каснијем стицаоцу биле познате или су му морале бити познате.

1. Сукоб више уговора о доживотном издржавању

Најсложенији облик вишеструког располагања постоји када прималац исту непокретност обухвати са два или више уговора о доживотном издржавању. Закључење каснијег уговора само по себи не доводи до престанка ранијег. Уколико су оба уговора пуноважна и ниједан није престао да производи дејство, могуће је да у часу смрти примаоца постоји више давалаца који своје право на истој непокретности заснивају на пуноважним уговорима и који су извршавали преузете обавезе.

Пуноважност каснијег располагања треба разликовати од питања ком стицаоцу припада јаче право на непокретности. У судској пракси прихваћено је да постојање ранијег уговора о доживотном издржавању само по себи не чини касније закључени уговор о доживотном издржавању ништавим, будући да прималац до своје смрти остаје власник

¹⁸³ Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 60/2012, стр. 209, 215–216.

¹⁸⁴ *Ibid.*, стр. 214–216.

¹⁸⁵ Чл. 3 ст. 1 тач. 4 Закона о поступку уписа у катастар непокретности и катастар инфраструктуре, *Службени гласник РС*, бр. 41/2018, 95/2018, 31/2019, 15/2020 и 92/2023.

предметне непокретности.¹⁸⁶ То, међутим, још не даје одговор на питање који ће од више пуноважних правних основа имати предност када дође до њихове конкуренције.

При решавању овог сукоба прво треба испитати савесност давалаца. Ако је каснији давалац у тренутку закључења уговора знао да је прималац истом непокретношћу већ располагао у корист другог лица, не би му требало признати предност над ранијим савесним даваоцем. Исто важи када му постојање ранијег уговора није било непосредно познато, али је, имајући у виду околности, за њега морао знати.

Пре примене критеријума за разрешење конкуренције више уговора потребно је, међутим, утврдити да ли сви уговори и даље производе дејство. Само временско првенство не би требало да штити ранијег даваоца који није извршавао преузете обавезе ако су се стекли услови за престанак његовог уговора. Тек када постоји више пуноважних уговора који производе дејство, а даваоци су извршавали своје обавезе, настаје прави сукоб више основа за стицање исте непокретности.

Значајну улогу у оцени савесности има чињеница да ли је ранији давалац обезбедио своје право из уговора уписом у јавну књигу. Закон о наслеђивању му изричито признаје ту могућност.¹⁸⁷ Забележка постојања уговора о доживотном издржавању не спречава сама по себи даља располагања непокретношћу и касније уписе, али утиче на њихово правно дејство и истовремено чини постојање ранијег уговора јавно доступним.¹⁸⁸ Каснији давалац који закључује уговор упркос постојању уписаног права првог даваоца тешко би могао да се позива на незнање о ранијем располагању – постојање забележке њега чини несавесним. У том случају предност треба признати ранијем савесном даваоцу.

Одсуство уписа, ипак, не значи аутоматски савесност каснијег даваоца. Релевантно је и фактичко стање, нарочито ако је први давалац већ ступио у државину непокретности, јер то може бити значајан показатељ несавесности каснијег стицаоца. Још код вишеструке продаје прихваћено је да савесност стицаоца претпоставља пажњу не само према стању јавних књига већ и према фактичком стању.¹⁸⁹ Државина, при томе, нема исти значај као код вишеструке

¹⁸⁶ Видети: Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1213/2020 од 21. 4. 2021. године (преузето са: <https://vrh.sud.rs/sr/rev-12132020-313131>. Приступ: 27. 8. 2026. године).

¹⁸⁷ Чл. 199 Закона о наслеђивању; Н. Крстић, Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, стр. 606–607.

¹⁸⁸ Чл. 14 и чл. 15 ст. 1 тач. 7 Закона о поступку уписа у катастар непокретности и катастар инфраструктуре.

¹⁸⁹ Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 211–214; О различитим теоријским становиштима у погледу значаја савесности за стицање права својине видети: А. Гамс, Сукоб земљишнокњижног уписа својине са државином непокретности између лица која изводе право својине од истог претходника, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/1958, стр. 96; Д. Петровић, Начело савесности и поштења код двоструке продаје непокретности, *Правни живот*, бр. 11–12/1994, први том, стр. 773 и даље. Наведено према: Н. Крстић, Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, стр. 600, фн. 12.

продаје: она сама по себи не решава сукоб, већ представља једну од чињеница релевантних за оцену савесности каснијег стицаоца.

Највише недоумица изазива случај у којем ниједан давалац није обезбедио своје право уписом, нико није у државини непокретности, сви даваоци су савесни и сви су уредно извршавали обавезе из својих уговора. Правило о временском првенству би у таквој ситуацији водило признавању јачег права првом даваоцу. Ипак, његова директна примена тешко се може помирити са природом уговора о доживотном издржавању. Каснији давалац није само лице које поседује каснији правни основ; он је, поступајући савесно, могао годинама пружати издржавање, негу и помоћ примаоцу, очекујући уговорену противчинидбу.

У правној теорији заступљено је и становиште да у таквој ситуацији сви савесни даваоци који су на основу пуноважних уговора извршавали своје обавезе стичу својину у тренутку смрти примаоца, тако да на непокретности настаје сусвојина.¹⁹⁰ Ово решење није изричито предвиђено законом, а отвара и питање висине сувласничких удела. Њихово одређивање искључиво према новчаној вредности пруженог издржавања било би спорно, јер би се тиме занемарила алеаторна природа уговора и чињеница да се обавеза даваоца не састоји само у материјалним давањима.¹⁹¹

Чини се да је управо у овом случају оправдано одступити од правила да ранији правни основ безусловно има предност. Ако су оба даваоца савесна, оба уредно испуњавају пуноважне уговоре, а ниједан није имао могућност да сазна за други уговор, признавање целокупне непокретности само првом даваоцу ставило би другог у неповољан положај из разлога на који није могао да утиче. Решење о сусвојини зато се може прихватити као правично полазиште, мада би одређивање удела захтевало пажљиву оцену садржине оба уговора и извршених престација. Овде временски редослед закључења уговора не би требало да има исти значај који има код два купца исте непокретности.

Из наведеног се може извести следећи редослед: када постоји више уговора о доживотном издржавању, најпре се испитује савесност давалаца; упис права и државина служе првенствено оцени те савесности; несавестан каснији давалац не може имати предност над ранијим савесним даваоцем; док код више савесних давалаца који су извршавали своје обавезе временско првенство не би требало примењивати безусловно.

¹⁹⁰ Н. Крстић, Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, стр. 609–612.

¹⁹¹ *Ibid.*, стр. 611–613.

2. Сукоб уговора о доживотном издржавању са каснијим уговором о продаји и поклону

Након закључења уговора о доживотном издржавању прималац може непокретност којом је располагао отуђити уговором о продаји или поклону. Када прималац после закључења уговора о доживотном издржавању исту непокретност прода, у конкуренцији се налазе два теретна правна посла. Ипак, механизам стицања својине није исти. Док је код доживотног издржавања стицање својине даваоца везано за смрт примаоца, купац може стећи својину за живота продавца уписом свог права. Исто је и код поклона, с тим што се овде јавља додатна разлика: уговор о доживотном издржавању је теретан, а поклон добротин правни посао. Ипак, из тога не следи да давалац издржавања у сваком случају има јаче право.

Ако је купац или поклонопримац савестан и пре смрти примаоца издржавања упише право својине, предност треба признати њему. У тренутку смрти примаоца непокретност више није у његовој својини, па давалац не може стећи право које његов сауговорач у том часу више нема.¹⁹² Заштита савесног купца или поклонопримца огледа се, према томе, у очувању већ стеченог и уписаног права својине: раније закључени уговор о доживотном издржавању сам по себи не представља основ да се његов упис избрише и својина призна даваоцу издржавања.

Ако савестан купац или поклонопримац до смрти примаоца није извршио упис, исход је другачији. У тренутку смрти прималац је и даље власник непокретности, а наступањем тог догађаја остварују се претпоставке за стицање својине даваоца издржавања. Дакле, и у конкуренцији два савесна стицаоца по теретним правним пословима предност треба оном код кога су се прво оствариле претпоставке за стицање својине, а не за датум закључења уговора.¹⁹³

Када је право даваоца било обезбеђено уписом или је давалац пре продаје уведен у државину непокретности, те околности су од значаја за оцену савесности купца, односно поклонопримца.¹⁹⁴ У овим случајевима он се не може сматрати савесним стицаоцем.

Према томе, код сукоба са продајом могу се поставити прилично јасна правила: савестан купац који стекне својину пре смрти примаоца има предност; ако до тог тренутка није извршио упис, предност припада савесном даваоцу који својину стиче смрћу примаоца; несавестан купац не може само уписом потиснути право савесног даваоца; а обезбеђење права даваоца уписом снажно утиче на оцену савесности сваког каснијег стицаоца.

¹⁹² Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 219–221.

¹⁹³ *Ibid.*, стр. 220–221.

¹⁹⁴ *Ibid.*, стр. 220.

Теретна природа уговора о доживотном издржавању нарочито долази до изражаја када су и давалац издржавања и поклонопримац савесни, а поклонопримац до смрти примаоца издржавања није стекао право својине на непокретности. За конкуренцију теретног и добродиног правног основа прихваћено је правило да, под условом савесности стицалаца, предност има теретни правни посао.¹⁹⁵ Такав исход је оправдан и са становишта интереса страна: давалац је ради очекиваног стицања преузео и извршавао обавезу издржавања, док поклонопримац стиче без противчинидбе.

Код поклона за случај смрти ситуација је још јаснија, јер је и стицање поклонопримца одложено до смрти поклонодавца. Када су оба стицаоца савесна, јачи основ представља уговор о доживотном издржавању као теретни правни посао.¹⁹⁶

3. Сукоб уговора о доживотном издржавању и завештања

Завештање захтева другачији приступ, јер критеријуми уписа и државине развијени за вишеструку продају овде немају одлучујућу улогу. Завештање је једнострано добродино правни посао *mortis causa*, док је уговор о доживотном издржавању двостранообавезни и теретни правни посао. Код оба правна посла тренутак преноса права својине је истовремен: у моменту отварања наслеђа примаоца издржавања, односно завештаоца. Зато је за разрешења питања сукоба основа стицања овде одлучујућа чињеница што је уговор о доживотном издржавању теретан, а завештање добродин правни посао.

Када је иста непокретност обухваћена пуноважним уговором о доживотном издржавању и завештањем, предност припада даваоцу издржавања. Смрћу примаоца наступа дејство уговора у погледу стицања својине, а имовина која је његов предмет не улази у заоставштину примаоца.¹⁹⁷ Завештајни наследник, стога, не може стећи ту ствар из заоставштине и супротставити своје право даваоцу издржавања.

Ни временски редослед ова два располагања не мења тај исход. Раније завештање не даје никакво правно преимућство завештајном наследнику или испорукопримцу, јер он не стиче на основу завештања никакво право за живота завештаоца. Касније завештање, пак, не може поништити дејство раније закљученог теретног уговора. Зато, у конкуренцији ова два основа уговор о доживотном издржавању представља јачи правни основ.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Чл. 41 ст. 2 Закона о основама својинскоправних односа; Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 213–214, 216–218.

¹⁹⁶ Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 218–219.

¹⁹⁷ Чл. 194–195 Закона о наслеђивању.

¹⁹⁸ Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 223–225.

4. Положај даваоца издржавања који није стекао уговорену непокретност

Признавање јачег права другом стицаоцу не решава у потпуности однос који је настао уговором о доживотном издржавању. Давалац је могао током дужег периода обезбеђивати примаоцу храну, становање, негу, лечење и другу помоћ, да би након његове смрти остао без непокретности која је представљала уговорену противчинидбу. Тада се неизбежно поставља питање накнаде вредности већ пруженог издржавања.

То питање је нарочито проблематично када је непокретност пуноважно стекао савесни купац или поклонопримац. Такав стицалац није страна у уговору о доживотном издржавању, па се обавеза накнаде за услуге које је давалац пружао примаоцу не може без посебног правног основа пребацити на њега. Истовремено, после смрти примаоца може се догодити да не постоји заоставштина довољне вредности из које би се давалац намирио.¹⁹⁹

Овај проблем показује због чега новчана накнада није увек задовољавајућа замена за уговорену непокретност. Закон и иначе, у случају судског раскида уговора због поремећених односа, признаје значај већ примљених давања и услуга и предвиђа обавезу њихове накнаде.²⁰⁰ То правило се не може аутоматски применити на сваки случај вишеструког располагања, али потврђује да пружено издржавање представља имовинску вредност која не сме бити занемарена приликом разрешења односа уговорних страна.

Могућност да савестан давалац остане и без непокретности и без стварне могућности да наплати вредност годинама пружаног издржавања представља најјачи аргумент против директне примене правила насталих поводом двоструке продаје. Код купопродаје се сукоб углавном води између лица која су дала новчану противчинидбу ради стицања исте ствари. Код доживотног издржавања престације су трајне, често личне природе и не могу се увек накнадно тачно новчано вредновати. Зато извршење обавеза даваоца мора имати већи значај него што га има код класичне конкуренције више купаца.

Код вишеструког располагања истом непокретношћу, преносилац који се није понашао у складу са начелом савесности и поштења дугује оштећеном савесном сауговарачу враћање онога што је по основу уговора примио и накнаду штете.²⁰¹ Општа правила облигационог права такође признају повериоцу право на накнаду штете када дужник не

¹⁹⁹ Н. Крстић, Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, стр. 608–611.

²⁰⁰ Чл. 201 ст. 2 и 3 Закона о наслеђивању.

²⁰¹ Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 211–212.

испуни своју обавезу, осим ако докаже постојање околности које искључују његову одговорност.²⁰²

По нашем мишљењу, зато би савесни давалац издржавања, који због каснијег располагања примаоца није стекао уговорену непокретност, своје имовинске захтеве требало да остварује према примаоцу издржавања, односно, после његове смрти, према његовим наследницима у границама њихове одговорности за оставиочеве дугове.²⁰³ Та заштита би обухватала захтев за накнаду вредности онога што је прималац по основу уговора већ примио, као и, уколико су испуњене законом предвиђене претпоставке, накнаду штете настале услед неиспуњења уговорне обавезе примаоца.²⁰⁴

Насупрот томе, не сматрамо да би се накнада за пружено издржавање могла захтевати од каснијег савесног стицаоца само зато што је он стекао непокретност која је била предмет ранијег уговора о доживотном издржавању. Он није страна тог уговорног односа, нити је корисник престација које је давалац пружао примаоцу, а његово стицање се у посматраној ситуацији управо штити због његове савесности. Стога би пребацивање обавезе накнаде на таквог стицаоца било без одговарајућег правног основа. Ризик да се давалац после смрти примаоца не може у потпуности намирити из заоставштине не оправдава заснивање обавезе каснијег савесног стицаоца, већ представља једну од последица недовољног обезбеђења права даваоца из уговора.

VII РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СУДСКЕ ПРАКСЕ НА ПОДРУЧЈУ АПЕЛАЦИОНОГ СУДА У НИШУ

Приликом израде овог мастер рада спроведено је емпиријско истраживање судске праксе поводом уговора о доживотном издржавању на подручју Апелационог суда у Нишу. Истраживање је обухватило период од 1. јануара 2020. године до 31. децембра 2025. године, а засновано је на подацима прибављеним путем захтева за приступ информацијама од јавног значаја, који су упућени Апелационом суду у Нишу и основним судовима са подручја његове надлежности.

Предмет истраживања били су парнични поступци вођени поводом уговора о доживотном издржавању, са посебним освртом на спорове који се односе на раскид уговора и оспоравање његове пуноважности. Поред броја поступака, анализирани су, у мери у којој

²⁰² Чл. 262 и 263 Закона о облигационим односима.

²⁰³ Чл. 222 и 224 ст. 1 Закона о наслеђивању.

²⁰⁴ Чл. 262 Закона о облигационим односима; Н. Крстић, Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, стр. 211–212.

су судови располагали одговарајућим подацима, и број правноснажно окончаних предмета, учесталост жалбене контроле и исходи другостепеног поступка, као и други начини окончања парница.

Циљ истраживања био је да се утврди у којој мери уговор о доживотном издржавању представља извор парничних спорова у пракси судова на подручју Апелационог суда у Нишу, које врсте спорова су најзаступљеније и на који начин се они окончавају. Истовремено, настојало се сагледати да ли се на основу прикупљених података могу уочити одређене тенденције у практичној примени овог института. На тај начин нормативна и теоријска анализа правних дејстава уговора о доживотном издржавању допуњена је подацима о његовој примени у судској пракси.

Приликом обраде добијених података мора се имати у виду да обим података којима поједини судови располажу није исти. Поједини судови доставили су детаљну структуру предмета и начин њиховог окончања, док су други били у могућности да издвоје само укупан број предмета или поједине врсте спорова. Ова околност не умањује значај добијених резултата, али захтева извесну резерву приликом њиховог међусобног поређења.

Подаци Апелационог суда у Нишу показују да је у посматраном периоду пред овим судом евидентирано укупно 206 парничних поступака чији је основ спора био уговор о доживотном издржавању. Од тог броја, 103 предмета односила су се на раскид уговора, док су у преостала 103 предмета вођени спорови поводом његове пуноважности. Од укупно 206 предмета, 200 је било правноснажно окончано.

Када је реч о основним судовима, уочавају се значајне разлике у броју поступака, али и одређене заједничке карактеристике. Пред Основним судом у Нишу, према подацима који су могли бити издвојени из електронске евиденције, у посматраном периоду евидентирано је 126 предмета који се изричито воде као спорови ради раскида уговора о доживотном издржавању, од којих је 91 правноснажно окончан. Истовремено, судска евиденција садржи и опште категорије спорова ради утврђења ништавости уговора, али из достављених података није могуће утврдити колико се предмета унутар те категорије односило искључиво на уговор о доживотном издржавању.

Значајан број спорова забележен је и пред Основним судом у Лесковцу. У периоду обухваћеном истраживањем пред овим судом вођено је 76 поступака ради раскида уговора о доживотном издржавању, од којих је 65 правноснажно окончано. Поред тога, вођена су и 44 поступка у којима је оспоравана пуноважност уговора, од којих су 32 правноснажно окончана. Када је реч о поступцима ради утврђења ништавости, суд није био у могућности да издвоји искључиво предмете који се односе на уговор о доживотном издржавању, будући да се у електронском систему они воде у оквиру опште категорије ништавости уговора.

Изражена заступљеност спорова ради раскида уочава се пред Основним судом у Бору. Укупно 54 предмета поводом уговора о доживотном издржавању вођено је ради раскида, док су у четири предмета странке оспоравале пуноважност уговора. Поред самог броја предмета, значајни су и подаци о начину њиховог окончања. Донето је седам пресуда због пропуштања, 17 пресуда на основу признања и две пресуде на основу одрицања, док су у два предмета странке закључиле судско поравнање. У пет предмета дошло је до прекида поступка, а у десет до повлачења тужбе. У седам предмета вођена је жалбена контрола, при чему су четири првостепене одлуке потврђене, две преиначене, а једна укинута и предмет враћен на поновно одлучивање.

Наведени подаци показују да укупан број покренутих поступака не одговара нужно броју предмета у којима је суд, након спроведеног доказног поступка, мериторно одлучио о основаности тужбеног захтева. Значајан број поступака окончан је признањем захтева, повлачењем тужбе, поравнањем или на други начин, без потпуног расправљања спорног правног односа.

Пред Основним судом у Зајечару у посматраном периоду покренуто је укупно 47 поступака поводом уговора о доживотном издржавању. Од тог броја, чак 40 поступака односило се на раскид уговора, док се у 7 поступака оспоравала његова пуноважност. Од 40 поступака ради раскида, два су у време достављања података још била у току, док је преосталих 38 окончано на различите начине. Осам поступака окончано је повлачењем тужбе, у два је тужбени захтев одбијен, два су окончана судским поравнањем, девет пресудом на основу признања, девет пресудом којом је захтев усвојен, три делимичним усвајањем захтева, два прекидом поступка, два пресудом због пропуштања, док се у једном предмету суд огласио ненадлежним. У девет предмета изјављена је жалба, а другостепене одлуке показују различите исходе – од потврђивања, преко преиначења, до укидања првостепених одлука.

Подаци Основног суда у Пироту такође потврђују значајну заступљеност раскида. У периоду од 1. јануара 2020. до 31. децембра 2025. године пред овим судом вођен је укупно 51 поступак поводом уговора о доживотном издржавању. Од тог броја, 37 поступака односило се на раскид, док се у 14 поступака оспоравала пуноважност уговора. Од поступака ради раскида 11 је правноснажно окончано, а исти број правноснажно окончаних предмета забележен је и у другој категорији спорова. Жалба је изјављена у 11 предмета, при чему је шест првостепених одлука потврђено, једна преиначена, док су четири укинуте и предмети враћени на поновно одлучивање.

Пред Основним судом у Прокупљу вођено је 46 парничних поступака поводом уговора о доживотном издржавању. Од тог броја, 33 поступка односила су се на раскид

уговора, 12 на оспоравање његове пуноважности, док је један поступак изричито вођен ради утврђења ништавости уговора о доживотном издржавању. Укупно 36 поступака било је правноснажно окончано. И код овог суда, дакле, видљива је изразита бројчана превага спорова ради раскида.

У Основном суду у Мајданпеку вођено је укупно 47 предмета поводом уговора о доживотном издржавању. Суд је доставио нарочито корисне податке о начину њиховог окончања. Пет предмета окончано је повлачењем тужбе, у четири је дошло до прекида поступка, у осам су донете усвајајуће пресуде које су потом потврђене, док је једна одбијајућа пресуда укинута. Шест поступака окончано је судским поравнањем, десет пресудом на основу признања, а четири пресудом због пропуштања, док преостали поступци у време достављања података још нису били окончани.

Пред Основним судом у Неготину у посматраном периоду вођено је 39 предмета поводом уговора о доживотном издржавању. Суд је навео и да је шест првостепених одлука потврђено, једна преиначена, док је једна укинута и предмет враћен на поновно одлучивање. Другим статистичким подацима о структури ових поступака суд није располагао.

У Основном суду у Књажевцу вођена су 23 предмета поводом уговора о доживотном издржавању, од којих се 16 односило на раскид, док се у 7 оспоравала пуноважност уговора. У шест случајева постојала је другостепена контрола одлука, при чему су три одлуке потврђене, две укинуте, док је у једном случају правни лек одбијен.

Пред Основним судом у Лебану вођен је укупно 21 поступак поводом уговора о доживотном издржавању. У шест предмета изјављена је жалба, при чему је пет првостепених одлука потврђено, док је једна укинута и предмет враћен на поновно одлучивање. У време достављања одговора шест поступака још није било правноснажно окончано.

Основни суд у Сурдулици забележио је 14 поступака поводом уговора о доживотном издржавању, при чему се 7 односило на раскид, а у 7 је оспоравана пуноважност уговора. Код поступака ради раскида три предмета окончана су пресудом на основу признања, у два је тужба повучена, у једном је тужбени захтев одбијен, док је један поступак прекинут услед смрти тужиоца. И у другој групи предмета исходи су били различити: од признања захтева и одбијања тужбе до пресуде због пропуштања и оглашавања суда ненадлежним. У посматраном периоду није било предмета у којима је првостепена пресуда преиначена у жалбеном поступку.

Пред Основним судом у Врању забележена су 22 поступка ради раскида уговора о доживотном издржавању, од којих је 16 правноснажно окончано. Поред тога, у десет поступака оспоравана је пуноважност уговора, од којих је осам правноснажно окончано. Суд није био у могућности да из електронске евиденције издвоји тачан број предмета ради

утврђења ништавости уговора о доживотном издржавању, као ни укупан број свих парничних поступака поводом овог уговора, јер би за то било потребно појединачно прегледање предмета.

Мањи број поступака забележен је пред Основним судом у Алексинцу. У периоду обухваћеном истраживањем вођено је 11 предмета, и сви су се односили на раскид уговора о доживотном издржавању. У три предмета усвојен је тужбени захтев, две тужбе су повучене, у једном предмету је утврђен прекид поступка, у два предмета чекала се одлука другостепеног суда, док су три предмета још била нерешена.

Још мањи број предмета забележен је пред Основним судом у Бујановцу, где је у посматраном периоду формирано шест предмета поводом уговора о доживотном издржавању. Достављени одговор, међутим, омогућава увид у сваки од њих. У два предмета у којима је оспоравана пуноважност уговора тужбени захтев је одбијен, а обе пресуде су потврђене у жалбеном поступку. У једном предмету ради утврђења ништавости дошло је до повлачења тужбе. Један уговор раскинут је пресудом на основу признања, у другом поступку ради раскида повучен је предлог за наставак поступка, док је у трећем поступку ради раскида поступак прекинут услед смрти странке.

Пред Основним судом у Димитровграду вођено је укупно шест поступака поводом уговора о доживотном издржавању. Једна првостепена пресуда била је предмет жалбене контроле, након чега је укинута, а поступак након укидања у време достављања одговора још није био правноснажно окончан.

Најмањи број поступака забележен је пред Основним судом у Куршумлији. Према одговору овог суда, у периоду од 1. јануара 2020. до 31. децембра 2025. године није било поступака поводом уговора о доживотном издржавању који би одговарали критеријумима постављеним у захтеву.

Посматрани у целини, прикупљени подаци показују изразите разлике у броју спорова пред појединим судовима. На једној страни налазе се судови пред којима су у посматраном периоду вођене десетине поступака, док је пред појединим судовима број предмета био веома мали или их уопште није било. Само на основу ових података, међутим, није могуће поуздано утврдити узроке таквих разлика. На њих могу утицати број становника на подручју суда, учесталост закључивања уговора о доживотном издржавању, старосна структура становништва, имовинске прилике и бројни други фактори који нису били предмет спроведеног истраживања. Због тога би повезивање броја спорова са било којим од наведених фактора без додатног истраживања представљало само претпоставку.

Упркос неуједначености достављених података, у судовима код којих је било могуће издвојити структуру предмета уочава се превага спорова ради раскида. Тако је у Бору од 58

предмета чак 54 вођено ради раскида, у Зајечару 40 од укупно 47, у Пироту 37 од 51, у Прокупљу 33 од 46, а у Књажевцу 16 од 23 предмета. У Лесковцу је забележено 76 поступака ради раскида, док је у Алексинцу свих 11 евидентираних поступака било покренуто управо по овом основу.

Овакви резултати могу указивати на то да се у значајном броју случајева спорна питања поводом уговора о доживотном издржавању јављају током трајања и извршења уговорног односа, а не искључиво у вези са самим његовим закључењем. Док се питање ништавости везује за недостатке који утичу на правну ваљаност уговора, разлози за раскид се испољавају током трајања уговора и извршења уговорних обавеза. Дуготрајност уговорног односа, лични карактер обавеза, промена потреба примаоца и могућност нарушавања односа могу представљати нека од објашњења значајне заступљености спорова ради раскида.

С друге стране, подаци о споровима у којима се оспорава пуноважност уговора потврђују да ни питање неважности овог правног посла није од малог практичног значаја. Код уговора о доживотном издржавању оно добија посебну тежину због његовог утицаја на састав заоставштине и правни положај наследника. Управо након смрти примаоца издржавања неретко долази до оспоравања уговора од стране лица чија су наследноправна очекивања његовим закључењем умањена или потпуно искључена. Због тога анализа ништавости овог уговора не може бити одвојена од анализе његових дејстава према трећим лицима.

Друго значајно запажање односи се на начин окончања поступака. Подаци судова који су доставили детаљније информације показују да се знатан број парница не окончава пресудом донетом након потпуног расправљања спорног односа. Пресуде на основу признања нарочито су заступљене у Бору и Мајданпеку, док се код више судова јављају и повлачење тужбе, судско поравнање, прекид поступка и пресуде због пропуштања. То значи да сам број покренутих поступака не представља истовремено и број случајева у којима је суд утврдио да су испуњени материјалноправни услови за раскид или да постоје недостаци који утичу на ваљаност уговора.

Ова околност је нарочито важна приликом извођења закључака из статистичких података. Велики број парница поводом уговора о доживотном издржавању несумњиво указује на значајну заступљеност овог правног института као предмета судских спорова, али се из тог броја самог по себи не може закључити да су уговори у већини случајева били неправилно закључени или извршавани. За такав закључак било би неопходно анализирати садржину сваког конкретног предмета и разлоге на којима су тужбени захтеви засновани.

Значајни су и резултати жалбених поступака. Иако код већег броја анализираних судова преовлађују случајеви у којима су првостепене одлуке потврђене, забележен је и

одређени број њихових укидања и преиначења. У Пироту су, примера ради, од једанаест одлука које су биле предмет жалбене контроле четири укинута, док су у Бору од седам одлука две преиначене, а једна укинута. Ови резултати указују да спорови поводом уговора о доживотном издржавању могу отворити сложена чињенична и правна питања која захтевају интервенцију другостепеног суда.

Одређено ограничење спроведеног истраживања представља чињеница да сви судови нису били у могућности да доставе исту врсту података. Ово се нарочито односи на поступке у којима се истиче ништавост уговора, јер се у електронским евиденцијама појединих судова ништавост води као општи основ спора, без могућности аутоматског издвајања уговора о доживотном издржавању. Ипак, наведено ограничење не спречава уочавање основних тенденција које произлазе из расположивих података.

На основу спроведеног емпиријског истраживања може се закључити да уговор о доживотном издржавању представља значајан извор парничних спорова на подручју Апелационог суда у Нишу. Посебно се издвајају поступци ради раскида, који су у већини судова за које постоје раздвојени подаци бројнији од поступака у којима се оспорава пуноважност уговора. Истовремено, разноврсност начина окончања поступака показује да се спорови поводом овог уговора не могу посматрати искључиво кроз број усвајајућих или одбијајућих судских одлука.

Добијени резултати додатно потврђују специфичност уговора о доживотном издржавању. Његова дуготрајност, алеаторност и наглашен лични елемент стварају могућност да се околности које су постојале у тренутку закључења уговора током времена битно измене. Истовремено, имовинске последице које наступају смрћу примаоца издржавања чине овај уговор нарочито значајним и за лица која у његовом закључењу нису учествовала.

У том смислу, резултати истраживања потврђују и оправданост ширег приступа предмету овог рада. Правна дејства уговора о доживотном издржавању не могу се посматрати само кроз права и обавезе примаоца и даваоца издржавања. Закључење и извршење уговора, његова ништавост или раскид могу произвести значајне последице и у односу на наследнике, повериоце и остала трећа лица. Повезивање нормативне анализе са резултатима судске праксе омогућава потпуније сагледавање овог правног института и показује да питање његових дејстава има не само теоријски већ и изразит практични значај.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Уговор о доживотном издржавању представља облигациони уговор чија се правна дејства не испољавају само у односу између уговорних страна, већ непосредно задиру и у област наследног и стварног права. Пуноважним закључењем уговора заснива се облигациони однос између примаоца и даваоца издржавања: давалац преузима обавезу да примаоца издржава и да се о њему стара до краја његовог живота, док је наступање стварноправног дејства уговора, односно стицање права својине даваоца на уговореним добрима, везано за смрт примаоца издржавања. Временска раздвојеност извршавања обавеза и стицања уговорене имовине, у споју са трајношћу односа, алеаторношћу и израженим *intuitu personae* карактером уговора, из којег произлази и непреносивост права и обавеза, одређује правни положај обе уговорне стране и објашњава значајан број спорних питања која се јављају у пракси.

Правна заштита код уговора о доживотном издржавању мора обухватити интересе обе уговорне стране. Примаоцу је неопходно обезбедити стварно извршавање уговорене неге, помоћи и старања, док положај даваоца такође захтева одговарајућу заштиту, будући да он своје обавезе може извршавати годинама пре него што стекне имовину која представља његову противпрестацију. Због тога упис забележбе права из уговора у јавну књигу, као и могућност обезбеђења потраживања хипотеком, имају значајну улогу у заштити даваоца од ризика који произлазе из одложеног стицања права.

Посебан проблем јавља се код тзв. неправог уговора о доживотном издржавању, код кога прималац преноси својину на даваоца још за живота. Иако такав уговор не треба сматрати недопуштеним само због непосредног преноса својине, он примаоца излаже већем ризику, јер своју главну имовинску обавезу извршава пре него што је давалац у целини извршио своју дуготрајну обавезу издржавања. Из тог разлога сматрамо да би код оваквог уговорног модела положај примаоца требало додатно обезбедити конституисањем и уписом права становања на непокретности, обезбеђењем одговарајућег потраживања хипотеком, као и уписом забележбе неправог уговора о доживотном издржавању у катастар непокретности.

Од нарочитог значаја је правилно разграничење различитих основа за престанак уговорног односа. Поремећени односи, неиспуњење обавеза и промењене околности могу се у конкретном животном односу фактички преплитати, али правно не представљају истоветне ситуације. Код поремећених односа тежиште је на неподношљивости личног односа, код неиспуњења на повреди конкретне уговорне обавезе, док код промењених околности накнадно настале чињенице чине испуњење знатно отежаним. Очување ових разлика важно је и због различитих претпоставки и последица које се за сваки од наведених основа везују.

Значајно питање представља претходна смрт даваоца издржавања и последице које услед тога наступају. Закон предвиђа могућност да уговор наставе његов супружник и потомци који су позвани на наслеђе, уколико на то пристану, али правне последице ове ситуације нису у потпуности уређене. Нарочито је спорно што се прималац не пита да ли жели да настави уговор, а од животне важности за њега је ко ће му давати издржавање, имајући у виду лични карактер уговора и однос поверења на коме он почива. Стога сматрамо да се примаоцу треба признати право да у законом дефинисаном року може тражити раскид уговора према овлашћеним наследницима даваоца, без специфицирања посебног разлога. Отворено је и питање права других наследника на накнаду за издржавање које је преминули давалац већ пружио, када не постоје лица овлашћена да наставе уговор. Става смо да би требало изричито уредити имовинске последице престанка уговора у таквим случајевима.

Алеаторност уговора поставља додатну границу примени правила о промењеним околностима. Чињеница да је издржавање трајало дуже него што је давалац очекивао, да је постало скупље или да је накнадно наступила несразмера између вредности пруженог издржавања и предмета уговора не може сама по себи бити довољна за његов раскид. Стране закључењем уговора свесно прихватају неизвесност у погледу трајања и коначног обима узајамних престација. Институт промењених околности зато треба да служи отклањању изузетних последица накнадно насталих промена, а не ослобађању уговорника од ризика који је својствен самом уговору.

Истраживање је показало и да се правне последице раскида пуноважног уговора морају јасно одвојити од последица његове неважности. Код раскида се окончава уговор који је до тог тренутка производио правна дејства, док се код неважности поставља питање правног посла који је од почетка био оптерећен недостатком релевантним за његову пуноважност. Ово разграничење нарочито је важно код уговора о доживотном издржавању, будући да су престације даваоца често неновчане и по својој природи непогодне за враћање у натуралном облику. Коначно уређење имовинских односа зато мора узети у обзир основ престанка уговора, вредност стварно пружених давања и услуга, кривицу када је она правно релевантна и правила која се примењују на конкретан случај.

Једно од најзначајнијих дејстава уговора о доживотном издржавању испољава се према наследницима примаоца издржавања. Имовина обухваћена пуноважним уговором не улази у његову заоставштину, па се из њене вредности не могу намирити ни нужни наследници. По нашем мишљењу, такво дејство овог уговора у пракси може створити простор за његову злоупотребу, нарочито када се закључује са намером да се поједини нужни наследник лиши могућности да из имовине обухваћене уговором оствари права која би му иначе припадала по основу нужног наслеђивања. Ипак, сама чињеница да је

закључењем уговора умањена или исцрпљена заоставштина није довољна за његово оспоравање. Заштита наследника оправдана је тек када се утврди конкретан правни недостатак уговора, нарочито његова привидност или непостојање алеаторности под законом прописаним условима.

Старост или тешко здравствено стање примаоца издржавања не могу се сами по себи сматрати доказом непостојања алеаторности уговора. Одлучујуће је да ли је у тренутку његовог закључења за даваоца постојала стварна неизвесност у погледу трајања живота примаоца, а тиме и трајања и обима његових будућих обавеза. Кратак временски период између закључења уговора и смрти примаоца не би смео сам по себи да буде довољан за његово оспоравање, већ је неопходно ценити све околности које су постојале у тренутку закључења уговора. Ако се, међутим, утврди да због болести или старости примаоца за даваоца није постојала стварна неизвесност, наследници примаоца могу, под законом прописаним условима и у дефинисаним роковима, захтевати поништај уговора.

Правни положај поверилаца примаоца издржавања разликује се од положаја његових наследника, јер они не штите наследноправно очекивање, већ постојеће потраживање чије намирење може бити угрожено располагањем дужника. Њихово основно средство заштите представља паулијанска тужба, чијим успешним коришћењем уговор о доживотном издржавању не постаје неважећи, већ губи дејство према повериоцу само у мери потребној за намирење његовог потраживања. Овакво релативно дејство представља најпримереније решење, јер омогућава заштиту повериоца, а истовремено не доводи у питање пуноважност уговора и правни положај даваоца који је своје обавезе можда већ дуже време уредно извршавао.

Када се уговор закључује у корист трећег лица, бенефицијар, иако није уговорна страна, стиче сопствено и непосредно право на уговорено издржавање и може захтевати његово испуњење од даваоца издржавања. Његов положај нарочито захтева заштиту после смрти стипуланта, када више не постоји уговорна страна која би могла да захтева уредно испуњавање обавезе установљене у његову корист. Закон му у том случају признаје право да своје потраживање из уговора обезбеди уписом у катастар непокретности, као и да захтева раскид уговора због поремећених односа и због битно промењених околности. Ипак, Закон о наслеђивању не уређује изричито његово право да захтева раскид због неиспуњења обавезе издржавања. Сматрамо оправданим да се бенефицијару и у том случају призна право на раскид, јер би његова заштита иначе била непотпуна: могао би да захтева испуњење свог права, али не и престанак уговора онда када давалац ту обавезу не извршава.

Код сукоба даваоца издржавања и каснијег стицаоца није могуће унапред дати предност ни раније закљученом уговору ни каснијем упису права. Забележба уговора о

доживотном издржавању чини раније располагање јавно доступним и утиче на оцену савесности каснијег стицаоца, док њено одсуство само по себи не значи да је он савестан, већ се морају ценити фактичко стање и друге околности конкретног случаја. Имајући у виду да важеће право не садржи јединствено решење за овакве сукобе, сматрамо да би правила за њихово разрешење требало прецизније нормативно уредити.

Резултати емпиријског истраживања судске праксе потврђују и изразит практични значај овог уговора. У периоду од 1. јануара 2020. до 31. децембра 2025. године пред Апелационим судом у Нишу евидентирано је 206 предмета поводом уговора о доживотном издржавању, од којих се тачно по половина односила на раскид, односно на спорове поводом пуноважности уговора, док је 200 предмета било правноснажно окончано. Подаци основних судова који су могли да издвоје структуру предмета показују да су спорови ради раскида у већем броју тих судова били бројнији од спорова поводом пуноважности.

Из ових података, ипак, не би било оправдано извести закључак да су уговори о доживотном издржавању у великом броју случајева неправилно закључивани или извршавани. Значајан број поступака окончан је повлачењем тужбе, признањем тужбеног захтева, судским поравнањем, прекидом или на други начин без мериторног одлучивања након потпуног расправљања спорног односа. Поред тога, судови нису располагали потпуно истоветним категоријама података, због чега резултате треба тумачити као показатељ уочених тенденција, а не као потпуну статистичку слику свих спорова на посматраном подручју.

Целокупно истраживање, стога, показује да основни проблем у примени уговора о доживотном издржавању није у самом постојању широке уговорне слободе, већ у правилном препознавању њених граница. Пуноважно закључен и уредно извршаван уговор мора уживати правну заштиту, чак и када његове последице нису повољне за наследнике или нека друга лица. Истовремено, правни поредак мора обезбедити делотворна средства заштите онда када се уговор користи за прикривање другог правног посла, избегавање намирења поверилаца, злоупотребу положаја примаоца или повреду права трећих лица.

У том смислу, даљи развој овог института требало би усмерити пре свега ка већој предвидљивости његове примене. Нарочито би било корисно прецизније нормативно уредити поједина питања везана за сукоб даваоца издржавања и каснијих стицалаца. Циљ таквих решења не би требало да буде ограничавање уговора о доживотном издржавању, већ обезбеђивање да он служи својој основној функцији: да примаоцу обезбеди сигурност и старање, даваоцу правну заштиту за преузете обавезе, а трећим лицима делотворна средства онда када је њихово право заиста повређено и да се на тај начин спрече бројне злоупотребе које су карактеристичне за овај уговор.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

1. Антић, О., Балиновац, З., *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996.
2. Антић, О., Ђурђевић, Д., *Приручник за наследно право*, Београд, 2009.
3. Арсић, Ј., Станивук, Б., Раскид уговора о доживотном издржавању и права наследника: у раскораку између закона и праксе, *Правни записи*, бр. 1/2019.
4. Бабић, И., *Коментар Закона о наслеђивању, са судском праксом, шемама, обрасцима, регистрима и законом о ванпарничном поступку*, Београд, 2005.
5. Видић, Ј., Уговор о доживотном издржавању у судској пракси – пример актуелне праксе Општинског суда у Новом Саду, *Правни живот*, бр. 10/2003.
6. Вукотић, М., Правне последице смрти даваоца издржавања, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2021.
7. Гаврић, И., Субјекти уговора о доживотном издржавању, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 7–8/2014.
8. Гамс, А., Сукоб земљишнокњижног уписа својине са државином непокретности између лица која изводе право својине од истог претходника, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/1958.
9. Грујић, Н., Давалац издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Правни записи*, бр. 2/2010.
10. Ђорђевић, В., *Наследно право*, Ниш, 1997.
11. Ђурђевић, Д., Нормативно уобличавање уговора о доживотном издржавању у Скици за законик о облигацијама и уговорима и Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, *Анали Правног факултета у Београду*, Посебан број у част професора Михаила Константиновића, 2022.
12. Ђурђевић, Д., *Институције наследног права*, Београд, 2015.
13. Илкић, З., Престанак уговора о доживотном издржавању, *Мегатренд ревија*, 2014.
14. Јечменић, М., Повреда начела савесности и поштења и злоупотреба права из уговора о доживотном издржавању, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, год. 85, књ. 73, бр. 5/2013.
15. Јовановић, А., *Раскид уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2023.
16. Ковачевић, Н., Активна легитимација за раскид уговора о доживотном издржавању, *Право – теорија и пракса*, бр. 4–6/2012.
17. Крстић, Н., Правне последице претходне смрти даваоца издржавања код уговора о доживотном издржавању, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 104/2025.
18. Крстић, Н., Уговор о доживотном издржавању, у: *Мобилна правна клиника: од институције ка жртви* (прир. М. Костић, Д. Димовски, И. Илић), Ниш, 2014.
19. Крстић, Н., Има ли места тзв. неправом уговору о доживотном издржавању у будућој кодификацији грађанског права?, *Правни живот*, бр. 10, том II/2013.
20. Крстић, Н., Узастопно отуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 60/2012.
21. Крстић, Н., Вишеструко располагање непокретном ствари на основу уговора о доживотном издржавању, *Правни живот*, бр. 10/2011.
22. Мишчевић, Н., Активна легитимација за побијање правних радњи дужника изван стечаја: време настанка потраживања, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2018.
23. Новаковић, Д., Уговор о доживотном издржавању, *Годишњи зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици*, Косовска Митровица, 2013.

24. Петровић, Д., Начело савесности и поштења код двоструке продаје непокретности, *Правни живот*, бр. 11–12/1994.
25. Почуча, М., *Уговор о доживотном издржавању*, Нови Сад, 2011.
26. Радованов, А., Рокови и пасивна легитимација код паулијанске тужбе, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 5–6/2017.
27. Сворцан, С., *Коментар Закона о наслеђивању Србије*, Крагујевац, 2004.
28. Сворцан, С., *Раскид уговора о доживотном издржавању*, Београд, 1988.
29. Станковић, М., Заштита прималаца према правилима о престанку уговора о доживотном издржавању у српском позитивном праву, *Правни живот*, бр. 10/2011.
30. Станковић, М., Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања, *Правни живот*, бр. 10/2010.
31. Стојановић, Н., *Наследно право*, Ниш, 2022.
32. Стојановић, Н., Облигационоправни уговори од посебног значаја за наследно право и установа нужног дела, *Зборник радова Тридесет година Закона о облигационим односима*, Београд, 2009.
33. Стојановић, Н., Осврт на поједина спорна питања о уговорном издржавању у домаћој судској пракси, *Правни информатор*, бр. 7–8/2006.
34. Стојановић, Н., Уговор о доживотном издржавању у судској пракси, *Грађанска кодификација*, св. 3, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2004.
35. Суботић-Константиновић, Н., *Уговор о доживотном издржавању*, Београд, 1968.
36. Убавић, М., *Уговори о доживотном издржавању*, Београд, 2004.
37. Шовић, С., Злоупотреба права код уговора о доживотном издржавању, *Билтен Врховног суда Србије*, бр. 2/1999.

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

Прописи

1. Закон о хипотеци, *Службени гласник РС*, бр. 115/2005, 60/2015, 63/2015 – одлука УС и 83/2015.
2. Закон о меници, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 104/46, *Службени лист СФРЈ*, бр. 16/65, 54/70, 57/89 и *Службени лист СРЈ*, бр. 46/96.
3. Закон о наслеђивању, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УС и 6/2015.
4. Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна пovelља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
5. Закон о основама својинскоправних односа, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/80 и 36/90, *Службени лист СРЈ*, бр. 29/96 и *Службени гласник РС*, бр. 115/2005 – др. закон.
6. Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020, 10/2023 – др. закон.
7. Закон о поступку уписа у катастар непокретности и катастар инфраструктуре, *Службени гласник РС*, бр. 41/2018, 95/2018, 31/2019, 15/2020 и 92/2023.
8. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

Судска пракса

1. Закључак бр. 3 са Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда, одржаног 28. и 29. маја 1986. године у Београду, објављен у Билтену судске праксе Савезног суда, бр. 25/86.
2. Одлука Врховног суда Војводине, Рев. 490/87.
3. Одлука Врховног суда Војводине, Рев. 766/89.
4. Одлука Врховног суда Југославије, Рев. 883/65.
5. Одлука Врховног суда Србије – Одељење у Новом Саду, Гж. 148/64.
6. Одлука Врховног суда Србије, Гж. 1411/78.
7. Одлука Врховног суда Србије, Гж. 234/92 од 23. 4. 1994. године.
8. Одлука Врховног суда Србије, Гж. 300/72.
9. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 538/86.
10. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1052/88.
11. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1538/80.
12. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 1572/94.
13. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2568/81.
14. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 3005/91.
15. Одлука Савезног врховног суда, Рев. 97/59.
16. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1687/2016 од 8. 6. 2016. године.
17. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 8975/2012 од 24. 10. 2014. године.
18. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. II 402/2010 од 5. 2. 2010. године.
19. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. 1181/2011 од 26. 5. 2011. године.
20. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1213/2020 од 21. 4. 2021. године.
21. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1663/2016 од 24. 5. 2017. године.
22. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1825/10 од 24. 11. 2010. године.
23. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 236/2014 од 25. 2. 2015. године.
24. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2428/2019 од 4. 6. 2020. године.
25. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 262/2017 од 12. 10. 2017. године.
26. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 3455/2021 од 26. 8. 2021. године.
27. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 4028/2020 од 10. 6. 2021. године.
28. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 4180/2019 од 12. 12. 2019. године.
29. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 4590/2020 од 12. 8. 2021. године.
30. Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 460/2019 од 11. 6. 2020. године.
31. Пресуда Врховног суда Републике Хрватске, Rev. 207/2000 од 6. 6. 2000. године.
32. Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 2907/69.
33. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 317/99 од 28. 10. 1999. године.
34. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1527/91 од 25. 6. 1991. године.
35. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2791/2005 од 9. 2. 2006. године.
36. Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3654/95 од 24. 10. 1995. године.
37. Пресуда Врховног суда Црне Горе, Рев. 371/11 од 6. 4. 2011. године.
38. Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. 3540/80.
39. Пресуда Окружног суда у Београду, Гж. 7687/94 од 19. 10. 1994. године.
40. Решење Врховног касационог суда, Рев. 167/2015 од 12. 2. 2015. године.
41. Решење Врховног суда, Рев. 684/2023 од 14. 3. 2024. године.
42. Решење Врховног суда, Рев. 31137/2023 од 18. 1. 2024. године (сентенца усвојена на седници Грађанског одељења Врховног суда од 5. 11. 2024. године).

САЖЕТАК

Уговор о доживотном издржавању заузима сложено место у праву Републике Србије, јер се његова дејства истовремено испољавају у области облигационог, наследног и стварног права. Иако права и обавезе уговорних страна настају већ пуноважним закључењем уговора, стицање права даваоца на имовини која је његов предмет одложено је до смрти примаоца издржавања. Временска раздвојеност узајамних престација, трајност уговорног односа, као и алеаторни и лични карактер уговора отварају бројна питања у погледу извршења уговора, положаја уговорника и последица његовог престанка. Правни значај овог института, међутим, превазилази однос примаоца и даваоца издржавања, будући да закључење и извршење уговора могу утицати и на права и интересе других лица.

Предмет мастер рада јесте целовито сагледавање дејстава уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије. Поред односа између уговорних страна, разматрани су положај наследника и поверилаца примаоца издржавања, права бенефицијара и однос даваоца издржавања према каснијим стицаоцима права својине на имовини обухваћеној уговором. Циљ истраживања био је да се утврди у којој мери важећа законска правила и критеријуми изграђени у судској пракси омогућавају одговарајуће усклађивање различитих интереса који се поводом овог уговора сусрећу. Средишње место у раду заузима однос између аутономије воље примаоца да располаже сопственом имовином и правних механизма којима се штите лица чија права такво располагање може угрозити.

У раду су примењени нормативни, догматски и аналитички методи, уз проучавање релевантних законских одредаба, домаће правне литературе и судске праксе. Теоријска разматрања допуњена су емпиријским истраживањем судске праксе на подручју Апелационог суда у Нишу за период од 1. јануара 2020. до 31. децембра 2025. године. Подаци су прибављени од Апелационог суда у Нишу и основних судова са подручја његове надлежности путем захтева за приступ информацијама од јавног значаја. Прикупљени подаци омогућили су сагледавање броја и структуре спорова поводом уговора о доживотном издржавању, пре свега поступака ради раскида и оспоравања његове пуноважности, као и појединих начина њиховог окончања.

Сprovedено истраживање показује да лица која нису уговорне стране, а на која се последице уговора одражавају, не чине јединствену правну категорију. Наследници свој интерес остварују у оквиру наследноправних правила, док повериоци штите постојећа потраживања и, под законом прописаним условима, могу захтевати да располагање изгуби дејство према њима у мери потребној за намирење. Бенефицијар је, иако није уговорна страна, носилац сопственог и непосредног права на уговорено издржавање. У сукобу даваоца

издржавања и каснијег стицаоца није оправдано унапред дати предност ни раније закљученом уговору ни стању јавних књига, већ решење зависи од уписа, савесности учесника и околности конкретног случаја.

Емпиријски подаци потврђују учесталост спорова који настају поводом овог уговора. Пред Апелационим судом у Нишу у посматраном периоду евидентирано је 206 предмета, од којих су се 103 односила на раскид, а 103 на спорове поводом пуноважности уговора, док је 200 предмета правноснажно окончано. Подаци основних судова код којих је било могуће издвојити структуру предмета показују да су у већем броју тих судова поступци ради раскида били бројнији од спорова поводом пуноважности.

Равнотежа између аутономије воље и интереса трећих лица не може се заснивати на унапред утврђеној предности једног интереса. Одговарајући механизам правне заштите треба одредити према природи права о којем је реч, основу његовог настанка и околностима конкретног случаја. Важећи правни оквир пружа више средстава за решавање ових сукоба, али поједине ситуације, нарочито однос даваоца издржавања и каснијег стицаоца, указују на потребу за прецизнијим нормативним уређењем.

Кључне речи: уговор о доживотном издржавању, дејства уговора, трећа лица, аутономија воље, заштита трећих лица, судска пракса.

SUMMARY

LEGAL EFFECTS OF THE LIFETIME MAINTENANCE CONTRACT UNDER THE LAW OF THE REPUBLIC OF SERBIA

The lifetime maintenance contract occupies a complex position within the legal system of the Republic of Serbia, as its effects extend to the law of obligations, inheritance law and property law. Although the rights and obligations of the contracting parties arise upon the valid conclusion of the contract, the maintenance provider acquires rights to the property covered by the contract only upon the death of the maintenance recipient. The temporal separation of reciprocal performances, the duration of the contractual relationship, and the aleatory and personal nature of the contract raise numerous issues concerning its performance, the position of the contracting parties and the consequences of its termination. At the same time, the legal significance of this contract extends beyond the relationship between the maintenance recipient and the maintenance provider, since its conclusion and performance may also affect the rights and interests of other persons.

The subject of this master's thesis is a comprehensive examination of the legal effects of the lifetime maintenance contract under the law of the Republic of Serbia. In addition to the relationship between the contracting parties, the thesis considers the position of the maintenance recipient's heirs and creditors, the rights of the beneficiary, and the relationship between the maintenance provider and subsequent acquirers of ownership of the property covered by the contract. The aim of the research was to determine the extent to which the applicable statutory rules and the criteria developed in case law enable an appropriate reconciliation of the different interests arising in connection with this contract. A central issue addressed in the thesis is the relationship between the maintenance recipient's party autonomy in disposing of his or her own property and the legal mechanisms available to protect persons whose rights may be affected by such disposition.

The research employed normative, doctrinal and analytical methods and included an examination of relevant statutory provisions, domestic legal literature and case law. The theoretical analysis was supplemented by empirical research into court practice within the territorial jurisdiction of the Court of Appeal in Niš for the period from 1 January 2020 to 31 December 2025. The data were obtained from the Court of Appeal in Niš and the basic courts within its territorial jurisdiction through requests for access to information of public importance. The collected data provided insight into the number and structure of disputes concerning lifetime maintenance contracts, primarily proceedings for termination and challenges to their validity, as well as the various ways in which these proceedings were concluded.

The research demonstrates that persons who are not parties to the contract but are affected by its consequences do not constitute a single legal category. Heirs seek to protect their interests within the framework of inheritance law, whereas creditors seek to protect existing claims and, subject to the statutory requirements, may request that a disposition be rendered ineffective against them to the extent necessary for the satisfaction of their claims. Although not a contracting party, the beneficiary holds an independent and direct right to the agreed maintenance. In a conflict between the maintenance provider and a subsequent acquirer, neither the earlier contract nor the state of the public records should automatically be given precedence; rather, the outcome depends on registration, the good faith of the parties involved and the circumstances of the individual case.

The empirical findings confirm the frequency of disputes arising from lifetime maintenance contracts. During the observed period, 206 cases were recorded before the Court of Appeal in Niš, of which 103 concerned termination and 103 concerned disputes over the validity of the contract, while 200 cases had been finally adjudicated. Data from the basic courts in which it was possible to distinguish the structure of cases show that, in a majority of those courts, proceedings for termination were more frequent than disputes concerning validity.

The balance between party autonomy and the interests of third parties cannot be based on a predetermined preference for one interest over another. The appropriate mechanism of legal protection should be determined according to the nature of the right concerned, the legal basis on which it arose and the circumstances of the individual case. The existing legal framework provides several mechanisms for resolving such conflicts; however, certain situations, particularly the relationship between the maintenance provider and a subsequent acquirer, indicate the need for more precise statutory regulation.

Keywords: lifetime maintenance contract, legal effects, third parties, party autonomy, protection of third parties, case law.

БИОГРАФИЈА

Исидора Миленковић рођена је 5. априла 2001. године у Лесковцу. Основну школу и Гимназију „Стеван Јаковљевић“ завршила је у Власотинцу, као носилац Вукове дипломе.

Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је 2020. године, а основне академске студије завршила 27. септембра 2024. године, са просечном оценом 9,77. За постигнут изузетан успех више пута је награђивана од стране Правног факултета Универзитета у Нишу као најбољи студент одговарајуће године студија. Добитница је стипендије Фонда за младе таленте Републике Србије „Доситеја“, најпре као студент завршне године основних академских студија, а потом и као студент мастер академских студија.

По завршетку основних студија уписала је мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на општем смеру, ужа грађанскоправна научна област.

Значајан део њених студентских активности чини учешће на такмичењима у области заштите људских права, међу којима се посебно истичу регионално Moot Court такмичење у симулацији суђења пред Европским судом за људска права, одржано у Подгорици од 12. до 15. маја 2023. године, као и трансевропско Moot Court такмичење, одржано у Стразбуру 24. новембра исте године. На оба такмичења са својим тимом освојила је прво место. Стручно усавршавање допуњавала је учешћем на семинарима, конференцијама и другим стручним и едукативним програмима из различитих области права.

Након дипломирања обављала је стручну праксу у Вишем суду у Нишу. Тренутно је уписана у именик Адвокатске коморе у Нишу у својству адвокатског приправника.

Течно говори енглески језик, а служи се и француским језиком.